

Jeugd bescherming west

Adviesrapport over *sudden adulthood* in opdracht van de Haagse Hogeschool en Jeugdbescherming west

“We weten allemaal dat een jonge vrouw op drift, zonder netwerk, geld en onderdak maar mét een rugzak vol ellende en een (terecht) wantrouwen naar volwassenen, gelijk staat aan een springbokveulentje dat met een gebroken poot ligt te wachten tot de mannetjesleeuw, verveeld, haar kant op komt. Een sprintje trekken zal niet nodig zijn” (Ouden, 2020).

*Door Laura Poirault
8 juli 2021*

INHOUD

Inleiding	2
Hoofdstuk 1. Een jonge vrouw op drift	4
1.1 Behoeft.....	4
1.2 Doel.....	4
1.3 Doelgroep	4
Hoofdstuk 2. Wegwijzer: Wat heeft ze nodig	5
2.1 Wat is <i>sudden adulthood</i>	5
2.2 Context probleem.....	5
2.3 Aanwezige zorgen	6
2.4 Het balansmodel	8
2.5 Het sociaal-ecologische model	9
2.6 De systeemtheorie	9
2.7 <i>Führen oder wachsen lassen</i>	10
2.8 Beschermende factoren.....	11
2.9 Risicofactoren	14
Hoofdstuk 3. Zo volgt de klik.....	18
Bibliografie	21

INLEIDING

Wanneer de ontwikkeling van een kind stagneert en er zorgen zijn over zijn of haar veiligheid, raakt Jeugdbescherming west betrokken. Deze betrokkenheid komt voort uit een viertal mogelijke maatregelen die de kinderrechter uitspreekt: preventieve jeugdbescherming, ondertoezichtstelling, voogdijmaatregel of een jeugdreclasseringsmaatregel (Jeugdbescherming west, 2020a). De Jeugdbescherming heeft een doelgroep die in principe van nul tot achttien jaar is. Uitzonderlijk kan dit nog doorlopen tot maximaal 23 jaar, maar er zijn ook jongeren waarbij de jeugdzorg wegvalt wanneer zij achttien jaar oud worden (Jeugdzorg Nederland, 2020). Meestal zijn er weinig tot geen zorgen bij het bereiken van de leeftijd van achttien. Dit omdat jongeren goed voorbereid zijn met de steun en hulp van hun ouders. Voor kwetsbare kinderen die in de jeugdzorg zitten, is deze steun niet vanzelfsprekend en is deze leeftijdsverandering een cruciaal moment (NJI, 2018). Zij worden dan geconfronteerd met wat ook wel *sudden adulthood* wordt genoemd.

Sudden adulthood betekent dat jongeren meerderjarig worden waarbij ze van de een op de andere dag een mate van vrijheid tegemoet gaan die erg aantrekkelijk klinkt. Volwassen verantwoordelijkheden staan centraal en deze scharnierleeftijd van achttien jaar is voor vele jongeren een moment waar zij al lang naar uitkijken: vrij van de gedwongen hulpverlening (Geerinck, 2012). Echter hebben zij weinig tot geen beeld en bewustzijn van wat deze vrijheid voor verantwoordelijkheden met zich meedraagt (persoonlijke communicatie, 16 september 2020). Ook zou de juiste emotionele steun aan een jongere geen deadline moeten hebben. Met de achttienjarige leeftijd die er aan komt, kun je als jeugdbeschermer door tijdsdruk je zorgplan niet af maken. De behandeling die een jongere zou moeten krijgen is nog niet af wanneer de jeugdhulp wegvalt, wat zorgelijk is (persoonlijke communicatie, 27 november 2020).

Bij de Jeugdbescherming loopt er een casus die dit adviesrapport richting heeft gegeven. Een half jaar geleden is een ondertoezichtstelling (hierna OTS) en een machtiging uithuisplaatsing (hierna MUHP) in een gesloten accommodatie uitgesproken voor een meisje van zeventien jaar oud. Deze jonge vrouw op drift wordt in dit onderzoek Rosa (pseudoniem) genoemd, in verband met privacy. Rosa woonde voorheen op een open groep. Er heeft echter een incident plaatsgevonden waarna haar situatie zo zorgelijk werd, dat zowel een OTS als MUHP zijn uitgesproken door de kinderrechter. Momenteel zit ze op een gesloten groep en volgt zij een behandelingstraject, waarbij ze werkt aan doelen die haar tot zelfstandigheid leiden. Rosa voelt zich echter bij aanvang van haar traject niet rustig en veilig en ze is van mening dat een gesloten groep haar niet gaat helpen. Ze toont veel weerstand en lijkt het inzicht niet te hebben dat zij op een open groep een gevaar voor zichzelf kan vormen.

Over enkele maanden wordt Rosa achttien jaar en zal de hulpverlening voor haar vrijwillig worden. De toestand waarin Rosa verkeerde toen ze onder toezicht werd gesteld door haar jeugdbeschermer, wekte veel zorgen op. Als Rosa achttien wordt, moet ze voor zichzelf zorgen. Omdat ze kort voor haar achttiende bij de Jeugdbescherming binnen is gekomen, kan er maar minimaal resultaat bereikt worden in de begeleiding van haar emotionele en psychische herstel. Het naderen van de achttien baart haar jeugdbeschermer zorgen (en bij andere jeugdbeschermers in soortgelijke situaties), deze vreest dat ze de nodige behandelingen en hulp niet af zal maken wanneer deze haar eigen verantwoordelijkheid worden. Het kan nodig zijn hulp te krijgen bij het verwerken van nare herinneringen, nare seksuele ervaringen of trauma's die opspelen (Fier, 2020). Wanneer ze zelf verantwoordelijk is voor het voortzetten of opstarten van nodige hulp, zal er geen hulpverlening meer zijn die haar veiligheid monitort en ingrijpt wanneer deze dreigt te verslechteren.

Rosa heeft in gesprek aangegeven dat ze weet naar wie ze toe kan stappen als zij vragen heeft of problemen ervaart. Echter, haar betrokkenen zien dat zij in haar huidige situatie behandeling nodig heeft. Aangezien zij nu niet om hulp vraagt, zijn er twijfels of zij wanneer zij meerderjarig is dit wel zal doen. Het kan zijn dat een jongere weet waar hij of zij naartoe moet stappen als er problemen worden ervaren, maar deze stap wordt niet of moeilijk gezet. Waar de oorzaak ligt, is moeilijk te benoemen. Waarom het belangrijk is dat deze stap van hulp wel wordt gemaakt, is omdat een jongere door nare ervaringen psychische problemen kan gaan ervaren of door negatieve financiële situaties schulden kan oplopen (Fier, 2020). Dit zijn voorbeelden van situaties die zich niet vanzelf oplossen en die risicofactoren vormen voor ernstigere problematieken. Een jongere kan grip verliezen op de situatie, last krijgen van klachten als angst, concentratieproblemen, somberheid, et cetera. Dit kan uiteindelijk een zodanige impact hebben dat een jongere niet meer kan functioneren in het dagelijkse leven (Fier, 2020).

Tegenwoordig wordt er redelijk wat onderzoek gedaan naar *sudden adulthood* en wat jongeren daarbij nodig hebben. Zo is recent 'Mijn pad' ontwikkeld, waarbij jongeren gestimuleerd worden tot betrokkenheid bij hun eigen 'pad' naar autonomie en zelfstandigheid. Deze methodiek vraagt een hulpverlener om het perspectief van jongeren te betrekken bij de voorbereidingen naar de scharnierleeftijd van achttien jaar (Bramsen, Kuiper, Willemsse & Cardol, 2021). Opvallend is dat naast dit onderzoek voornamelijk onderzoek wordt gedaan naar het creëren van hulpmiddelen om jongeren zo goed mogelijk te informeren voordat zij deze *sudden adulthood* betreden. Maar als deze vrijheid nadert, dan lijkt deze de overhand te nemen en is het accepteren of voortzetten van hulp een grote stap.

De onderzoeksvraag die uiteindelijk leidt tot een advies voor jeugdbeschermers, toegespitst op de situatie van Rosa maar uiteindelijk toepasbaar op meerdere casussen, luidt als volgt: *Welke dynamische (zowel beschermende als risico-) factoren maken dat Rosa al dan niet hulp van een instantie zal accepteren of lopende begeleidingstrajecten zal voortzetten, wanneer zij achttien wordt en sudden adulthood bereikt?*

Allereerst begint dit adviesrapport met een eerste hoofdstuk waarin de onderzoeksvraag wordt toegelicht met een analyse van de behoefte binnen de werksector, het doel van dit onderzoek en de doelgroep. In het tweede hoofdstuk worden verschillende facetten die betrekking hebben op de onderzoeksvraag belicht vanuit de literatuur. Hierbij worden ook de inzichten verwerkt die gehaald zijn uit interviews met verschillende jongeren en respondenten uit het vakgebied. De respondenten hebben gecodeerde namen in verband met privacy. De eerste twee letters van de codenaam staan voor de functie van de respondent en de derde letter staat voor de genderidentiteit waartoe de respondent zichzelf rekent (JBV1 is dus de eerste vrouwelijke jeugdbeschermer die is geïnterviewd). Aansluitend aan deze onderzoeksfase, wordt in hoofdstuk 3 het uiteindelijke advies geformuleerd.

Om te komen tot het advies zijn verschillende onderzoeksmethoden, zoals literatuuronderzoek en *contextual interviewing* toegepast. *Contextual interviewing* houdt in dat respondenten worden geïnterviewd in hun relevante context om zodoende de interviewresultaten te bevorderen. Zo is een jeugdbeschermer op de werkvloer geïnterviewd en een jongere in zijn thuisomgeving. Dit kan resulteren in specifiekere, accuratere, levendigere en eerlijkere antwoorden van de respondenten (Van 't Veer, Wouters, Veeger & Van der Lugt, 2020). Voor dit onderzoek zijn verschillende betrokkenen geïnterviewd om te komen tot diverse inzichten over de onderzoeksvraag. Zo zijn, naast Rosa zelf, nog twee andere jongeren geïnterviewd. JOV2 is gedurende het onderzoek ook zeventien en gemotiveerd om hulpverlening voort te zetten. Dit biedt interessant vergelijksmateriaal met de situatie en houding van Rosa. Tevens is ook JOV3 geïnterviewd. Zij is al een aantal jaar uitgestroomd uit de Jeugdbescherming. Naast de jongeren zijn zes jeugdbeschermers geïnterviewd met diverse ervaringen. Ook zijn een gedragswetenschapper en een jongerenwerker geïnterviewd, drie gebiedsexperts die uiteenlopende expertises hebben op het gebied van toekomstgericht werken en ten slotte de ouders van Rosa.

Het advies voor jeugdbeschermers dat is voortgekomen uit dit onderzoek (en ook toepasbaar voor hulpverleners die in contact staan met jongeren), is gericht op de vormgeving van de werkrelatie met jongeren die de *sudden adulthood* naderen. Uit het onderzoek is gebleken dat de werkrelatie tussen een jeugdbeschermer en een jongere een belangrijk element is om het begeleidingsproces voor beide partijen te vergemakkelijken. Zowel jongeren als jeugdbeschermers hebben in de interviews adviezen geformuleerd die meegenomen zijn in het adviesrapport. Dit alles is gevisualiseerd in de vorm van een waaier die beoogt jeugdbeschermers scherp te stellen op hun basishouding, waarbij de verwerkte tips een levendig beeld verwezenlijken. De waaier benadrukt het belang van een goede klik met een jongere om doelen zo goed mogelijk te kunnen realiseren. Deze waaier kan bij interesse worden aangevraagd.

HOOFDSTUK 1. EEN JONGE VROUW OP DRIFT

1.1 BEHOEFTE

Wanneer jeugdbeschermers wordt gevraagd naar de voorbereiding van *sudden adulthood*, geeft het merendeel aan dat ze met de doelen van de laatste fase ‘generaliseren en borgen’ aan de slag gaan. Dit is de afsluitende fase van de FFP-methodiek (Functional Family Parole) waarmee jeugdbeschermers werken (Jeugdbescherming west, 2019). Elke jeugdbeschermer geeft echter een andere ideale tijdspanne aan voor de start van deze borgingsfase. Er is hier niets over vastgelegd. Zo zegt geïnterviewde JBV1 (volledige interviewtranscripten zijn niet in te zien in verband met privacy) dat je eigenlijk bij de aanmelding het gezin al bewust maakt van de borging die eraan zal komen, maar dat de officiële richtlijnen twee à drie maanden van tevoren zijn. Echter, JBV2 zegt dat het beginnen met zeventien jaar al te laat is. Dit verschil in overtuigingen maakt onder andere dat elke jeugdbeschermer op zijn eigen ervaringen en gevoel afgaat om deze borging zo goed mogelijk te kunnen realiseren. Weinig jeugdbeschermers weten met zekerheid te zeggen wat goed werkt in deze laatste fase bij een jongere. Hier ligt een behoefte.

Jongeren die bijna achttien worden en een verleden hebben aan hulpverlening onder regie van een jeugdbeschermer, hebben een behoorlijk geschaad vertrouwen (Bramsen, Kuiper, Willemse & Cardol, 2019). Dit komt omdat zij een verleden hebben vol traumatische en teleurstellende ervaringen, waardoor zij moeite hebben met het vertrouwen van mensen. Jongeren hebben behoefte aan aansluiting op hun wensen, maar voor deze aansluiting is het nodig een vertrouwensrelatie op te bouwen (Pouw, 2019). Ook geeft onderzoek aan dat jongeren behoefte hebben aan een betere voorbereiding om op eigen benen te kunnen staan. Zij zijn namelijk niet te spreken over hoe zij momenteel hierop worden voorbereid (Bramsen et al., 2019). Hieruit blijkt dat het een opgave is voor een jeugdbeschermer om aan te sluiten bij jongeren, maar dat deze behoefte van aansluiting er tegelijkertijd wel ligt bij jongeren.

1.2 DOEL

In dit adviesrapport is vastgesteld welke dynamische (zowel beschermende als risico-) factoren van invloed zijn op de verwachting dat Rosa de hulp en steun al dan niet zal opzoeken en aanvaarden wanneer zij achttien wordt en *sudden adulthood* bereikt. Deze bevonden factoren worden aansluitend opgedeeld in beschermende en risicofactoren. Hieruit is één overheersende, beschermende factor vastgesteld (de werkrelatie) en visueel gepresenteerd in de vorm van een waaier. Hiermee worden jeugdbeschermers bewust gemaakt van de belangrijkste beschermende factor waarbij zij een rol kunnen spelen. Deze waaier bestaat uit bevonden elementen die deze werkrelatie kunnen uitvergroten en bevorderen. Zo wordt beoogd jeugdbeschermers scherp te stellen op hun basishouding, wat van positieve invloed is op het toekomstgericht werken met hun jongeren die de achttien naderen.

1.3 DOELGROEP

Dit onderzoek en het advies dat hieruit volgt, is in eerste instantie bedoeld voor jeugdbeschermers werkzaam bij Jeugdbescherming west. Jeugdbescherming west is een gecertificeerde instelling, wat inhoudt dat het een instantie is die de bevoegdheden heeft om een maatregel uit te voeren (Nederlands Jeugdinstituut, 2021). De maatregel die onder andere wordt uitgesproken door een kinderrechter, een ondertoezichtstelling (OTS), wordt uitgevoerd door een hbo-geschoolde, geregistreerde jeugdzorgprofessional. Afhankelijk van de taken die worden uitgevoerd, spreken we van een gezinsvoogd, voogdijwerker of jeugdreclasseringswerker. Deze drie functies samen worden ook wel jeugdbeschermer genoemd (Nederlands Jeugdinstituut, 2021). Jeugdbeschermers zetten zich in voor de veiligheid van kinderen, waarbij elk gezin anders is. Er wordt een grote mate van flexibiliteit gevraagd van jeugdbeschermers, gezien het dynamisch werk betreft (Jeugdbescherming west, 2020b).

De groep die uiteindelijk baat heeft bij het naleven van het advies, is de doelgroep waartoe Rosa behoort. Rosa is een meisje van zeventien, bijna achttien, dat in een residentiële jeugdhulp woont. Zij is op gedwongen basis in deze vorm van jeugdhulp geplaatst. Dit omdat er ernstige zorgen waren over haar veiligheid. Er bestaan verschillende varianten van residentiële jeugdhulp waar jongeren kunnen verblijven, zowel vrijwillig als gedwongen. Zo is er onder andere kamertraining, crisisopvang, een behandelgroep en een leefgroep. De laatste variant is de JeugdzorgPlus, de gesloten residentiële jeugdhulp, waarbinnen Rosa zich bevindt (Richtlijnen Jeugdhulp, z.d.).

HOOFDSTUK 2. WEGWIJZER: WAT HEEFT ZE NODIG

Deze wegwijzer, bedoeld voor jeugdbeschermers en eventueel hulpverleners die werken met jongeren, verheldert allereerst de term *sudden adulthood*, het thema van dit adviesrapport. Hierop volgend zal de context waarbinnen dit probleem zich afspeelt worden toegelicht. Verschillende betrokkenen hebben zorgen over een dergelijke situatie als die waarin Rosa zich bevindt. Die zorgen worden ook in deze wegwijzer aan het licht gebracht in combinatie met de zorgen die vanuit de literatuur naar voren komen. Ook volgt er een uitleg van toepasbare theorieën die richting kunnen geven aan het werken naar *sudden adulthood*. Ten slotte worden de bevonden beschermende en risicofactoren naar voren gebracht van de jonge vrouw op drift die uiteindelijk in het volgende hoofdstuk zijn vertaald in een advies.

2.1 WAT IS SUDDEN ADULTHOOD

“*Plotselinge volwassenheid*”, is de exacte vertaling van *sudden adulthood* volgens het woordenboek (Van Baars, 2020). Aan *sudden adulthood* en de weg er naartoe wordt dikwijls de term toekomstgericht werken gekoppeld (Batyreva, Van Deth, Hamdiui, Lammersen & Mostert, 2019). Toegelicht betreft het een plotselinge volwassenheid die plaatsvindt wanneer een jongere achttien jaar oud wordt en een keerpunt bereikt in zijn of haar leven. Nadat achttien kaarsjes zijn uitgeblazen, wordt de deur wagenwijd opengezet. Niet alleen voor vrijheden maar ook voor verantwoordelijkheden, moeilijkheden, twijfels en een mogelijk tekort aan ondersteuning (Geerinck, 2012). De jeugdbeschermer die de veiligheid van de kwetsbare jongere monitort, valt weg bij het bereiken van de leeftijd van achttien.

Wanneer een jongere plots volwassen wordt, veranderen er veel dingen. Zo duurt het onder andere niet lang meer voordat er mogelijk een studie wordt gevolgd waaraan verschillende kosten zijn verbonden, zoals collegegeld en studiemateriaal (AKJ, z.d.a). Daarnaast moet de eigen zorgverzekering worden betaald en binnen de kortste keren ook een eigen woning. Een jongere kan gaan werken om wat extra geld te verdienen. Maar het kan ook zo zijn dat een jongere geen werk vindt en geen studie start, dan zijn er nog mogelijkheden voor een uitkering. Een jongere kan eventueel tot aan zijn 23^e hulp krijgen, maar vanaf zijn of haar achttiende moet een jongere het zelf eens zijn met deze hulp (AKJ, z.d.a). Al met al zijn er een hoop verantwoordelijkheden die de hoek om komen kijken als we spreken van *sudden adulthood*.

2.2 CONTEXT PROBLEEM

Jongeren die zich binnen de JeugdzorgPlus bevinden waarvoor een machtiging gesloten jeugdhulp nodig is, wonen op een groep waar ze 24 uur per dag worden begeleid. Een mildere vorm van hulpverlening is niet passend voor hen (Jeugdzorg Nederland, 2021). Als zij niet de juiste behandeling ontvangen, kunnen zij zowel zichzelf als anderen in onveilige situaties brengen. Het team dat deze jongeren hierin begeleidt, is een gevarieerd team: psychologen, gedragswetenschappers, orthopedagogen, et cetera. Het doel van een JeugdzorgPlus instelling is om een dusdanige gedragsverandering te verwezenlijken bij de jongere, dat deze weer veilig deel kan nemen aan de samenleving. Ook wordt beoogd om het verblijf binnen een dergelijke instelling zo kort mogelijk te laten duren, maar zo lang als nodig is voor de jongere (Jeugdzorg Nederland, 2021).

Een jeugdbeschermer kan een verzoek tot machtiging gesloten jeugdhulp indienen bij de kinderrechter als er tijdens het uitvoeren van een maatregel ernstige zorgen opspelen bij een jongere over zijn of haar veiligheid (Jeugdzorg Nederland, 2021). Ook kan een jeugdbeschermer pas in het plaatje komen, wanneer de machtiging gesloten jeugdhulp al bij aanmelding van de jongere is aangevraagd (Richtlijnen Jeugdhulp, z.d.). Dit was het geval bij Rosa. Deze kan dan ofwel door een gemeente, de Raad voor de Kinderbescherming of de Officier van Justitie zijn ingediend. Uiteindelijk neemt de kinderrechter een besluit over dit verzoek (Jeugdzorg Nederland, 2021).

Residentiële jeugdhulp is er voor jongeren van nul tot achttien jaar met verschillende problemen (Richtlijnen Jeugdhulp, z.d.). Mocht er nog een duidelijke hulpbehoefte zichtbaar zijn bij de jongere na zijn of haar achttiende, dan kan deze vorm van jeugdhulp verlengd worden tot 23 jaar. Problemen waarmee jongeren zijn opgenomen in een vorm van residentiële jeugdhulp, lopen erg uiteen. Zo spelen emotionele, sociale, cognitieve en psychiatrische problemen een rol, maar is er ook grotendeels sprake van externaliserende problematiek. Deze problemen zijn merendeels ontstaan in de jeugd van het kind, waardoor er vaak gesproken kan worden van een uitgebreide geschiedenis aan hulpverlening. Zo ook bij Rosa, die op jonge leeftijd uit huis is geplaatst en verschillende residentiële voorzieningen heeft gezien (Richtlijnen Jeugdhulp, z.d.).

De doelgroep heeft een meervoudige en complexe problematiek. Uit onderzoek is gebleken dat vier op de vijf jongeren uit deze doelgroep, psychosociale problemen heeft (Richtlijnen Jeugdhulp, z.d.). De helft hiervan is ook gediagnosticeerd met een stoornis. Rond de 65 procent heeft gedragsproblemen en rond de 40 tot 50 procent heeft emotionele problemen. Ook, zoals al benoemd, komen problematieken voort uit de jeugd van het kind. Geconstateerd is dat er bij alle jeugdigen zeker één of meerdere problemen zijn die voortkomen uit het gezin en de opvoeding. Deze jongeren hebben behoefte aan een stabiele vervangende woonsituatie, aangezien terugkeer naar huis niet denkbaar is. Ook is er vastgesteld dat er over beschermende factoren van deze jongeren weinig te vinden is in hun hulpverleningsdossiers (Richtlijnen Jeugdhulp, z.d.).

De residentiële jeugdhulp waar Rosa zich in bevindt, valt onder de Jeugdwet. Sinds 1 januari 2015 is binnen het jeugdinstelstel de nieuwe Jeugdwet ingevoerd, de decentralisatie van overheidstaken naar de gemeente. Deze decentralisatie heeft een aantal veranderingen teweeggebracht die van invloed zijn op de jeugdbescherming, zo ook een nieuwe instructie voor werkrelaties. De voornaamste verandering die hier heeft plaatsgevonden, is dat jeugdhulp en jeugdbescherming nu onder de verantwoordelijkheid van de gemeente vallen. In andere woorden, de gemeente is vanaf 2015 verantwoordelijk voor de hulp aan kinderen, jongeren en hun opvoeders (Nederlands Jeugdinstituut, 2015).

De Jeugdwet heeft niet alleen gezorgd voor een verandering in de structuur van het stelsel, maar heeft ook gevraagd om een verandering van werkcultuur (Nederlands Jeugdinstituut, 2015). Het gaat hierbij om een verandering in werkwijzen, maar ook in de relatie tussen de cliënt en de professional. Het doel hiervan is dat kinderen en jongeren gezond opgroeien, kunnen groeien op de gebieden waar zij goed in zijn en de nodige hulp krijgen bij het deelnemen aan de maatschappij. Eveneens is erin meegenomen dat jeugdhulpaanbieders verantwoorde hulp aan moeten kunnen bieden. Dit betekent: hulp die van goed niveau is, zijn doel weet te treffen en de veiligheid van een kind zodanig waarborgt dat hij of zij veilig kan opgroeien (Nederlands Jeugdinstituut, 2015).

2.3 AANWEZIGE ZORGEN

Wanneer een jongere als Rosa al meerdere jaren onder de jeugdzorg valt en de wettelijke leeftijd van achttien nadert, maken verschillende betrokkenen zich zorgen. Als de draagkracht niet genoeg vergroot is om de draaglast uit te balanceren, of de draaglast niet genoeg verkleind is om de draagkracht te laten overheersen, is er een risico op problemen (Bakker, Bakker, Van Dijke & Terpstra, 1998). Dit wordt verder toegelicht in paragraaf 2.4 Balansmodel. Er zijn dan verschillende situaties die zich kunnen voordoen die zorgen dat Rosa grip verliest op haar leven en niet meer kan functioneren in de maatschappij. Dit kan gebeuren als de hulpverlening of andere soort passende begeleiding niet de benadering heeft toegepast waar een jongere als Rosa baat bij heeft, voordat zij zozeggend de wijde wereld intrekt (Fier, 2020).

Rosa zoekt **affectie en aandacht in mannelijk contact**. Dit is een contactmanier die voor haar verblijf in de residentiële jeugdhulp plaatsvond, en een gewoonte die ze mogelijk weer op zal pakken wanneer ze haar gesloten verblijf verlaat (GEV3). Zoals GEV1 het verwoordt: *“Die mannen vinden haar mooi en prachtig en dat is alle aandacht die ze krijgt.”* Een groot deel van de jongvolwassen zorgverlaters tonen gemiddeld vaker risicovol seksueel gedrag, volgens Geerinck (2012). Dit uit zich in seksueel misbruik en in verschillende sekspartners. Daarbovenop is dit risico nog groter onder vrouwelijke zorgverlaters, zoals Rosa. Dit alles gaat gepaard met een verhoogde kans op zwangerschap, wat maakt dat een derde van deze groep zorgverlaters waar Rosa onder valt, op hun 21^e verantwoordelijk zijn voor de opvoeding van een kind (Geerinck, 2012).

Voelt ze zich eigenlijk **veilig** als ze achttien wordt en naar buiten gaat, vraagt GEV1 zich af. Weet ze waar ze naartoe moet als het even niet goed gaat? Rosa heeft geen netwerk behalve haar ouders. Voor JOV3 stond haar vriend klaar waar ze bij in mocht trekken en voor JOV2 staat er een uitgebreid sociaal netwerk klaar. Intussen heeft Rosa enkel contact met haar ouders die haar geen zekerheid kunnen bieden. Zij hebben zelfs in gesprek aangegeven bang te zijn voor haar gedrag als ze bij hen in de buurt komt wonen. *“Eigenlijk is ze op zichzelf aangewezen, je wilt haar zo vroeg mogelijk klaarstomen voor die verantwoordelijkheid”*, zegt JBV1. Een meerderheid van zorgverlaters benoemt een netwerk te missen dat voor ze klaar staat en voor ze zorgt in moeilijke tijden, wat gepaard gaat met een eenzaam gevoel (Geerinck, 2012). Rosa is niet de enige die niet naar haar ouders kan terugkeren. Deze uitdagende levensfase kan mogelijk voor Rosa heel **eenzaam** zijn, en dat is zorgelijk (Geerinck, 2012).

Ook zijn de zorgen rondom **financiële zaken** niet geheel onbeduidend. Zo heeft de trajectbegeleider van Rosa gedurende haar verblijf op de gesloten groep aangegeven voordelen te zien bij het inzetten van een bewindvoerder. Zij vreest dat Rosa zich door onmacht in onnodige schulden zal gaan werken (persoonlijke communicatie, 8 maart 2021). Volgens JBM6 is er geen financieel draagvlak als een jongere geen volwassene heeft die garant voor hem of haar kan staan. De vraag is waar een jongere beroep op kan doen als die niet zelf werkt, want bij het bereiken van meerderjarigheid kan je eigenlijk nog niet rondkomen zonder iemand die een steentje bijdraagt (JBM6). De jongeren die geïnterviewd zijn, delen ook de zorgen rondom financiën. JOV2 weet niet hoe ze dingen moet gaan betalen en hoe de systemen allemaal werken. *“Ik maak me vooral zorgen dat ik geld moet verdienen, meer dan nu. Dan moet ik dingen betalen en hoe dat precies allemaal zit, weet ik niet.”*

Het **gebrek aan motivatie** is ook een aanwezige zorg. Volgens de jongerenwerker van JOV2 *“stopt het op een gegeven moment gewoon”*, als jongeren niet meewerken aan de nodige veranderingen die plaats moeten vinden voor een goede vervolgplek (JWV2). Soms moeten jongeren eerst nog dieper gaan om uiteindelijk weer omhoog te krabbelen, vertelt ze. *“Toch met de neus op de feiten, dat het leven niet zo makkelijk is. Het komt niet allemaal aanwaaien, daar moet je zelf iets voor doen”* (JWV2). Ook het feit dat jongeren **onverwerkte trauma's** blijven houden doordat ze niet gemotiveerd zijn voor behandeling, kan jongeren in latere stadia in het leven in de weg zitten. Het kan bijvoorbeeld een trigger zijn in verschillende situaties. Het niet accepteren van deze trauma's en hoe deze van invloed op jou zijn, is een groot gevaar (JBV1). Professionals gunnen het jongeren om behandeling te krijgen om de nodige trauma's te kunnen verwerken (JBV4), maar als een jongere er niet lekker bij zit en de hulpverlening de schuld geeft van zijn of haar problemen, *“dan ben je ze gewoon kwijt”* (GEV3). Als jongeren niet gemotiveerd zijn, vervallen ze na de *sudden adulthood* in oude patronen en oude risico's. Wat niet goed behandeld is, wordt later een zorg.

Volgens Regio Rivierenland (2014) hebben **professionals moeite met het durven kijken buiten de kaders**. GEM3 heeft zorgen over hoe jeugdbeschermers niet meer lef kunnen tonen en buiten de richtlijnen van een ondertoezichtstelling durven te kijken. Als een jongere achttien wordt, de deur van de gesloten jeugdzorg sluit en de jongere op straat staat zonder jeugdbeschermer en niemand om op terug te vallen, zit er maar één ding op: teruggaan naar de onveilige situatie (GEM3). Een jeugdbeschermer zou 'out of the box' moeten denken, moeten durven aan te sluiten bij een jongere, ook als daar soms risico's bij horen (JBV2). Ook JMV2 heeft hier dezelfde opvatting over. Om daadwerkelijk toekomstgericht te kunnen werken, moet er een cultuurverandering plaatsvinden. Dit houdt in dat er op het niveau van professionals, managers en organisaties, onderlinge kennismaking plaatsvindt, verbinding plaatsvindt en men van elkaar durft te leren (Batyreva et al., 2019).

Niet alleen de zorgen van de betrokkenen rondom de situatie van Rosa zijn van belang, maar jongeren zelf kampen ook met zorgen rondom *sudden adulthood*. Een belangrijke organisatie voor deze zorgen, is het AKJ (Advies- en Klachtenbureau Jeugdzorg). Dit is een organisatie die bestaat uit vertrouwenspersonen in de jeugdhulp (AKJ, z.d.a). Dit houdt in dat een cliënt van de jeugdzorg met zijn klachten en zorgen een vertrouwenspersoon kan benaderen van het AKJ om te bemiddelen in de samenwerking met de jeugdbescherming. Een voorbeeld van een bemiddeling is de ervaring van Lola (pseudoniem) die zeventien jaar is en benoemt in de voorbereidingen veel onzekerheid te ervaren (AKJ, z.d.c). Ze heeft het gevoel niet gehoord te worden. Lola weet goed wat ze wil en verwacht, maar ervaart hierin ruis met haar jeugdbeschermer. De succeservaring volgde uiteindelijk nadat de jeugdbeschermer naar Lola had geluisterd en de stappen had gemaakt om Lola aan te melden bij het zelfstandigheidstraject waar zij naar heeft gevraagd. In een ander voorbeeld van Erik (pseudoniem) blijkt dat hij behoefte heeft aan een contactpersoon, iemand waar hij naartoe kan stappen met vragen en die hem kan begeleiden. Door het gebrek hieraan voelt Erik zich eenzaam. Ook is het voor Erik moeilijk om alle ballen in de lucht te houden en ervaart hij stress omdat hij geen contactpersoon heeft (AKJ, z.d.b).

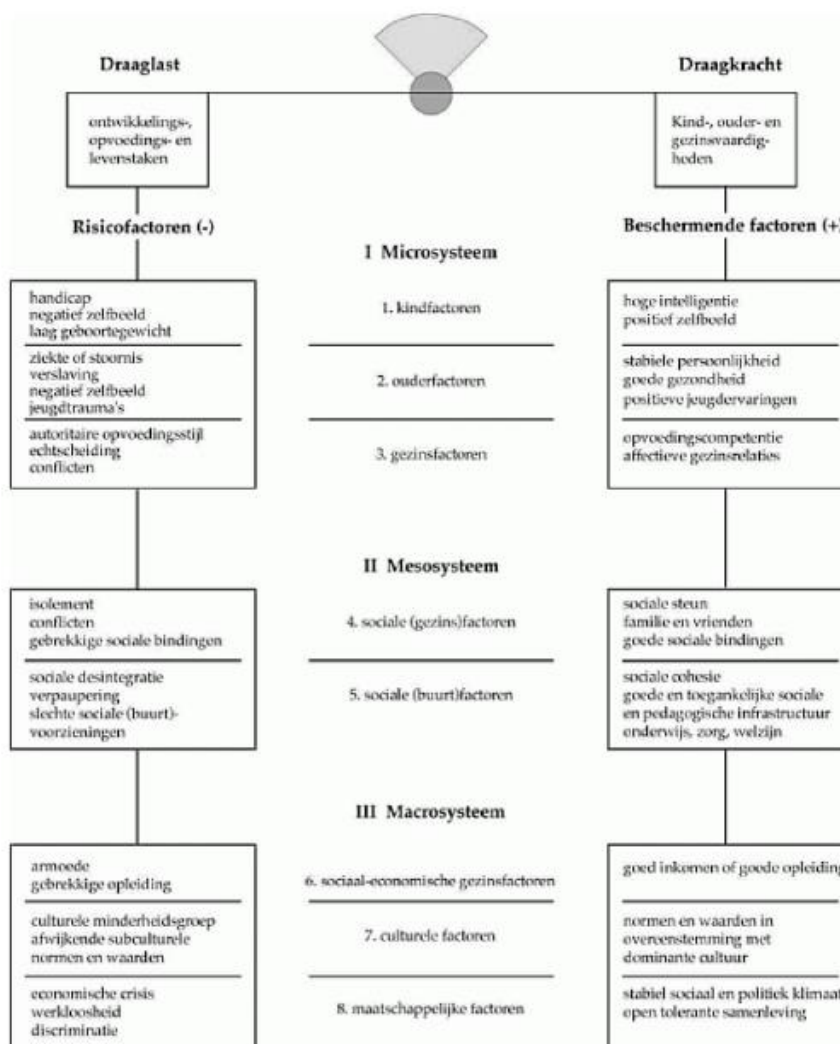
“Ik maakte me zorgen over hoe mijn leven dan in elkaar zou zitten. Je bent ineens vrij natuurlijk. Je kan alles doen wat je wilt omdat je dan achttien bent en dan mogen ze je niet meer tegenhouden of wat dan ook. Het is inderdaad wel een hele aparte zorg. Ik heb al die tijd natuurlijk zorg gehad van jeugdzorg en dat was in een klap weg. Het is gewoon heel raar”, aldus JOV3.

2.4 HET BALANSMODEL

Om een analyse te kunnen maken van de beschermende en risicofactoren die van invloed zijn op het gedrag van Rosa, is het waardevol hiervoor het balansmodel aan te halen. Deze theorie illustreert de wisselwerking tussen beschermende en risicofactoren (Bakker et al., 1998). Deze veel gebruikte methodiek is een instrument om beschermende en risicofactoren in kaart te brengen rondom de ontwikkeling van een kind. Dit overzicht is verdeeld in drie niveaus: micro-, meso- en macrosysteem (Bakker et al., 1998). Zie paragraaf 2.5 voor een toelichting over micro-, meso- en macrosystemen.

De draaglast en draagkracht worden in dit model in kaart gebracht (zie figuur 1). De draaglast houdt de factoren in die een gezin onder druk zetten. De draagkracht houdt de positieve/beschermende factoren in die de veerkracht van de gezinsleden en dus het kind, vergroten. Als er een balans is, is er een klein risico op problemen. Als de draagkracht tekortschiet om de draaglast uit te balanceren, dan ontstaan er problemen. Met een dergelijk model kan uiteindelijk inzichtelijk gemaakt worden welke risicofactoren beïnvloedbaar zijn, zodat hier opvoedhulp of een ander soort passende begeleiding voor aangeboden kan worden (Nederlands Centrum Jeugdgezondheid, 2016).

Met dit model kan gesteld worden dat de draagkracht de draaglast makkelijker te dragen maakt. In het analyseren van de verschillende factoren rondom de ontwikkeling van een kind, in dit geval Rosa, is het van belang dat de draagkracht vergroot wordt of de draaglast verkleind wordt. De factoren die positief beïnvloed moeten worden om de draaglast te verkleinen, zijn de risicofactoren. Waar kan, moeten beschermende factoren vergroot worden (Bakker et al., 1998).

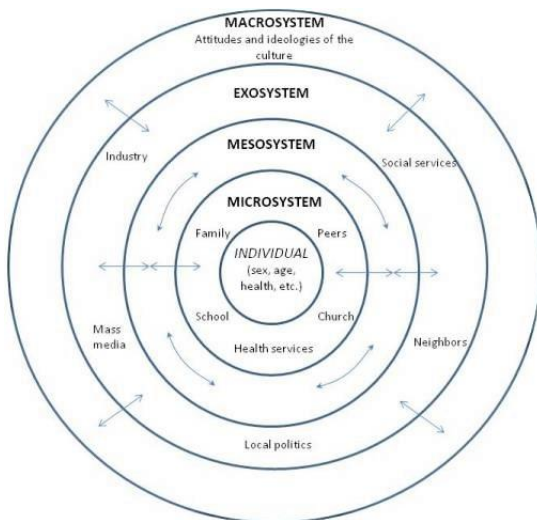
Figuur 1. Het balansmodel (Bakker, Bakker, Van Dijke & Terpstra, 1998, p.21).

2.5 HET SOCIAAL-ECOLOGISCHE MODEL

Het balansmodel toont de wisselwerking tussen de beschermende en risicofactoren. Een model dat een verdieping geeft op het balansmodel is het sociaal-ecologische model van Bronfenbrenner (1981). Deze toont welke factoren van invloed zijn. Bronfenbrenner stelt namelijk in zijn sociaal-ecologische model (zie figuur 2) dat er een aantal domeinen in de omgeving van een kind zijn, die invloed hebben op de ontwikkeling. Het gaat hierbij om de volgende vijf domeinen: microsysteem, mesosysteem, exosysteem, macrosysteem en chronosysteem. Dit is ook de volgorde van grote naar minder grote invloed op de ontwikkeling van een kind (Bronfenbrenner, 1981).

In figuur 2 is zichtbaar dat het eerste domein rondom het individuele domein, het microsysteem, van grootste invloed is op de ontwikkeling van het kind. Dit systeem houdt de dagelijkse, directe omgeving van het kind in, zoals het gezin, vrienden en leraren op school (Bronfenbrenner, 1981). Het volgende domein is het mesosysteem. Binnen dit systeem horen de connecties/interacties tussen de mensen in de microsystemen. Hierna volgt het exosysteem, dit zijn de sociale groepen en instanties die om het kind heen staan. Hiermee wordt bedoeld school, kerk, plaatselijke gemeentes en media. Daarop volgt het macrosysteem, dit zijn de overkoepelende culturele invloeden, zoals culturele perspectieven, wereldeconomie en politiek. Tot slot komt het chronosysteem, deze is niet zichtbaar in het figuur. Dit systeem ligt ten grondslag aan alle andere systemen, zoals historische gebeurtenissen (Bronfenbrenner, 1981).

Uit dit systeem kan geconcludeerd worden dat de ontwikkeling van een kind ontstaat uit interactie tussen verschillende omgevingsniveaus. Een kind staat niet alleen in een probleem, die wordt positief ofwel negatief beïnvloed door zijn of haar netwerk, gebeurtenissen en ontwikkelingen in de omgeving. De context staat centraal in de ontwikkeling, zegt Bronfenbrenner (1981). Het gaat hierbij dus om de wisselwerking tussen kind en omgeving. Volgens deze theorie is het dan ook van belang niet alleen te kijken naar de kindfactoren (beschermend en/of risicovol), maar ook naar de omgevingsfactoren. Een goede samenwerking van deze domeinen leidt dan ook tot een positieve invloed op de ontwikkeling van het kind (Bronfenbrenner, 1981).

Figuur 2. Het sociaal-ecologische model (Bronfenbrenner, 1981).

2.6 DE SYSTEEMTHEORIE

Een theorie die het belang van het gezin nog extra benadrukt, is de systeemtheorie. Gezien de voorgeschiedenis van Rosa waarin zij onder andere geadopteerd is en een ambivalente relatie heeft met haar adoptieouders, is het waardevol een dergelijke theorie te betrekken. Sinds de jaren zestig is het belang van het betrekken van het gezin bij behandeling naar voren gekomen (Van Hoof & De Vries, 2014). Daarvoor was het al wel duidelijk dat het gezin een rol speelt in de ontwikkeling van het kind, maar een nog geen dusdanige grote rol dat het gezin betrokken moest worden. Het gezin werd destijds zelfs uit de behandeling gehouden, omdat zij mogelijk van negatieve invloed zouden zijn op een behandeling. De systeemtheorie die toen is ontstaan, heeft nieuwe inzichten met zich meegebracht over hoe de ontwikkeling van een kind duurzaam verbeterd kan worden (Van Hoof & De Vries, 2014).

De theorie gaat uit van circulaire verklaringsmodellen in plaats van lineaire oorzaak-gevolgmethoden (Van Hoof & De Vries, 2014). Dit houdt in dat er niet een bepaalde oorzaak te koppelen is aan het gedrag van een kind, maar dat dit een wisselwerking is (circulair). Het gedrag van het kind wordt beïnvloed door het gedrag van ouders. Maar ook het gedrag van het kind maakt dat de omgeving hier op een bepaalde manier op zal reageren. De vraag wordt weleens gesteld waar dan de oorsprong ligt van deze wisselwerking, maar het draait niet om het antwoord op deze vraag. Dit levert enkel conflictsituaties op, stelt de systeemtheorie. Net als bij de 'kip of het ei'-vraag is er volgens de systeemtheorie ook geen verklaring voor de vraag welke invloed eerst kwam: die van het gedrag van het kind of die van de omgeving (Van Hoof & De Vries, 2014).

De systeemtheorie hanteert een viertal kernpunten die de theorie samenvattend beschrijven (Van Hoof & De Vries, 2014):

1. Een systeem, zoals het gezin van Rosa, bestaat uit verschillende onderdelen (moeder, vader en Rosa) die allen een wisselwerkende invloed hebben op elkaar. Als er dan ook een verandering plaatsvindt in het systeem, zal ieder van het systeem hiervan de gevolgen, positief of negatief, voelen.
2. Een systeem kan worden gezien als een losstaande eenheid die zichzelf manoeuvreert, waarbij er een constante wisselwerking is tussen het systeem en de omgeving.
3. Een systeem is in staat zichzelf te hanteren. Het is dynamisch van aard en weet zich ook constant aan te passen aan de omgeving, als dit nodig is. Iedere persoon in dit systeem speelt hierin een rol.
4. Een systeem weet zichzelf te leiden en te presenteren (Van Hoof & De Vries, 2014).

Feedback in een systeem is van belang om in groei te blijven en naar een nieuwe homeostase (evenwicht) te werken (Van Hoof & De Vries, 2014). Het uitwisselen van feedback en informatie kan tussen sommige onderdelen (gezinsleden) uit een systeem meer plaatsvinden dan tussen andere onderdelen. Hier ontstaat dan een subsysteem, zoals de systeemtheorie dit stelt. Doorgaans vormen ouders in een gezin een ouderlijk subsysteem vanuit een hiërarchische verhouding (Van Hoof & De Vries, 2014). Echter is er in het gezin van Rosa ook een opvallend subsysteem zichtbaar tussen Rosa en haar moeder. *“Maar gelukkig heb ik mijn moeder. Zij snapt het, dat heeft ze heel vaak. Dat weet zij heel goed. Daarom praat ik ook gewoon veel met haar.”* Een van de drie meest schadelijke gezinsinteractiepatronen volgens Van der Ploeg (2005) is een symbiotische relatie, waar sprake van lijkt bij moeder en dochter. Een symbiotische relatie wordt gekenmerkt door een versmoltenheid van een ouder-kindrelatie tot een twee-eenheid (Van der Ploeg, 2005). *“Ik ben gewoon net mijn moeder eigenlijk”,* aldus Rosa.

De systeemtheorie stelt dat bij het teweeg willen brengen van een gedragsverandering bij Rosa, het dus van belang is haar systeem, in dit geval haar gezin, te betrekken (Van Hoof & De Vries, 2014). Rosa voelt een grote mate van betrokkenheid tot haar ouders waardoor de wisselwerking tussen haar en haar ouders zich voort zal zetten als zij de gesloten plaatsing verlaat en achttien wordt. Naar aanleiding van de interviews met Rosa en ouders kan er gesproken worden van een terugkerende afwijzende interactie tussen ouders en dochter. Dit lijkt tegenstrijdig met de symbiotische relatie tussen moeder en dochter. Echter, een afwijzende houding blijft zichtbaar bij moeder als zij zich in het ouderlijk subsysteem bevindt. Volgens deze theorie is dat erg schadelijk voor zowel Rosa als ouders. *“Op een gegeven moment raak je het zat. Dan heb ik ook geen zin meer dingen te vragen. Ik heb ook eerlijk tegen mijn moeder gezegd dat ik daarom al jaren niks meer aan ze vraag”* zegt Rosa. Ouders omschrijven hun relatie met Rosa als het 'op je tenen lopen' en eigenlijk weinig tot geen vertrouwen van beide kanten te ervaren. Wanneer ouders wordt gevraagd wat er goed gaat in Rosa's leven valt er een stilte, lacht moeder en zegt vader: *“Heel negatief, weinig op dit moment.”*

2.7 FÜHREN ODER WACHSEN LASSEN

Een van de bekendste dilemma's over handelingsverlegenheid die aantoonde dat hulpverleners al langere tijd een onzekerheid ervaren over de werkrelatie, heeft zijn oorsprong in het begin van de 20^e eeuw. Dit is misschien wel het bekendste dilemma binnen de pedagogiek: dat van Theodor Litt *'Führen oder wachsen lassen'* (Pauls, 2007). Dit dilemma bevat enerzijds de keuze kinderen aan te sturen in hun ontwikkeling (leiden), waarbij ze leren van anderen. Een opvoeder heeft hierbij veel invloed op de opvoeding van het kind, want de ontwikkeling verloopt via gestuurd leren. De andere kant van het dilemma omvat het volgen in de ontwikkeling en kinderen hierin loslaten (laten groeien). Deze kant heeft een groot vertrouwen in de natuurlijke ontwikkeling van een kind. Als je een kind iets wil leren, moet het kind eraan toe zijn (Alkema, Kuipers, Tjerkstra & Lindhout, 2015). Tot op de dag van vandaag is dit een

dilemma dat voornamelijk binnen het onderwijs maar ook daarbuiten voor vele pedagogen een struikelblok is en waarin ieder zijn eigen visie hanteert (Stevens, 2018).

Een dilemma als dit komt ook naar voren in de casus van Rosa, waarbij ze begin juli 2021 volgens de wet losgelaten wordt door de jeugdhulp omdat zij volwassenheid bereikt. In het proces ernaartoe bestaan verschillende overtuigingen van jeugdbeschermers om haar wel of niet al los te laten in haar ontwikkeling. Laat je een jongere die bijna achttien wordt los en volg je in zijn of haar keuzes, ook al weet je dat het niet de beste keuzes zijn voor een jongere? Of stuur je de jongere in het maken van keuzes? De nobele intentie die hieronder lijkt te liggen is die van het beschermen, maar is beschermen nog iets wat een jeugdbeschermer moet willen als een jongere bijna achttien is?

Volgens Berding en Pols (2014) is het de taak van een opvoeder om kinderen in te leiden in de wereld, maar ook de ruimte over te laten om deze wereld zelf te ontdekken. Zoals JBM7 zegt in het interview: *“Ga het maar proberen en als je op je bek gaat is het goed, als je er maar van leert.”* Dit sluit aan bij de resultaten van vele onderzoeken die duiden op een positievere uitkomst bij het laten groeien van een jongere (Regio Rivierenland, 2014). Een valkuil die kan ontstaan uit de overtuiging dat een kind gestuurd moet worden in de begeleiding, is wanneer er gezorgd wordt voor een kind. In een dergelijke begeleiding zit een oordeel van een jeugdbeschermer verscholen die denkt te weten wat wel of niet goed is voor een jongere. Het is van belang mee te bewegen met een jongere, om mee te kunnen blijven gaan in de stroom van het toekomstgericht werken. De theorie van het toekomstgericht werken, bevestigt dat een jongere achter het stuur zit en dat het niet wenselijk is dat dit stuur wordt overgenomen. Dit omdat een jongere uiteindelijk als enige achter het stuur zal komen te zitten, eenmaal achttien zijnde (Regio Rivierenland, 2014).

“De overgang van een kind naar een volwassene, van ‘de keuzes worden voor je gemaakt / je wordt beperkt in je eigen vrijheden’ naar ‘je hebt alle vrijheden maar ook alle verantwoordelijkheid ervoor’. Dat is natuurlijk heel eng en veel voor veel jongeren”, aldus JBV3.

2.8 BESCHERMENDE FACTOREN

“Volgens Kok (2005) is een kind in ontwikkeling, een mens in wording” (Van Hoof & De Vries, 2014, p. 162). Hoe deze ontwikkeling zich uiteindelijk handhaaft, hangt af van een aantal factoren die op te delen zijn in een viertal categorieën: 1) wat het kind zelf typeert, 2) hoe de opvoedingsrelatie vorm is gegeven, 3) hoe er door de opvoeder een opvoedingsklimaat is vormgegeven om een persoonlijkheidsgroei te realiseren, 4) hoe er door de opvoeder een leefsituatie wordt gecreëerd die goede kansen biedt voor een kind om zichzelf te ontplooien (Van Hoof & De Vries, 2014). Er kan door middel van verschillende theoretische brillen gekeken worden naar de invloed van factoren die maken dat Rosa al dan niet hulp van een instantie zal accepteren of lopende begeleidingstrajecten zal voortzetten, wanneer zij achttien wordt en *sudden adulthood* bereikt. In dit onderzoek zijn vier verschillende theorieën aangehaald die toegepast kunnen worden: het balansmodel, het sociaal-ecologische model, de systeemtheorie en de visie rondom *‘Führen oder wachsen lassen’*. Omdat de onderzoeksvraag zich richt op de dynamische en niet de statische factoren om een dusdanige gedragsverandering bij Rosa teweeg te kunnen brengen, wordt er enkel gefocust op de dynamische beschermende en risicofactoren.

2.8.1 EMOTIONEEL WELZIJN

Er zijn verschillende beschermende factoren die een draagkracht vormen en kunnen bevorderen dat wanneer Rosa achttien wordt, zij op eigen benen kan en durft te staan. Zo benoemt Regio Rivierenland (2014) dat het emotioneel welzijn van een jongere misschien wel de belangrijkste beschermende factor is. Het gaat hierbij om onder andere de zelfverzekerdheid van een jongere en het vertrouwen in het nu en in de toekomst. Dit is volgens het balansmodel op microniveau (Bakker et al., 1998). In de adolescentie speelt identificatie een belangrijke rol. Een van de redenen dat dit een belangrijke rol speelt is omdat de intellectuele vermogens volwassener worden op deze leeftijd (Feldman & Tompany, 2016). Adolescenten beginnen te begrijpen waarom het belangrijk is een plekje in de maatschappij te vinden. Ook gaan ze het verband zien tussen hun identiteit van nu en de identiteit die voort is gekomen uit hun jeugd. Een andere reden waarom identificatie een belangrijke rol speelt in de adolescentie, is omdat jongeren zich bewust worden van hun fysieke staat door alle fysieke veranderingen die hun lichaam doorstaat in deze periode (Feldman & Tompany, 2016).

Het emotioneel welzijn van een jongere wordt volgens Feldman en Tompany (2016) voornamelijk gevormd door het zelfbeeld en de eigenwaarde. In de fase van adolescentie leren jongeren dat er een onderscheid te maken is tussen hun zelfperceptie en het beeld dat anderen van hen hebben. Het

zelfbeeld wordt in verschillende aspecten opgedeeld, zoals het fysieke zelfbeeld, het sociale zelfbeeld en het schoolgebonden zelfbeeld. Wat mogelijk is, is dat aan het begin van de adolescentenfase jongeren met zichzelf in de knoop raken. Dit gebeurt wanneer zij zichzelf niet herkennen in de eigenschappen die ze graag bij zichzelf willen zien. Aan het einde van de adolescentenfase weet het grootste deel van de adolescenten zich hierbij neer te leggen (Feldman & Tompany, 2016).

Het steeds beter begrijpen wie je bent als persoon garandeert niet dat een jongere ook daadwerkelijk tevreden is met zichzelf (Feldman & Tompany, 2016). Het steeds meer leren kennen van verschillende aspecten van jezelf, zorgt ervoor dat jongeren zichzelf kunnen bekritisieren. De zoektocht naar een eigen identiteit kan soms leiden tot een identiteitscrisis, volgens Erikson. Rosa bevindt zich in het stadium van *identiteit-versus-identiteitsverwarring*. In deze periode wordt er gezocht naar eigenschappen en kenmerken die een jongere uniek maken. Ze zijn op zoek naar hun sterke en zwakke punten en proberen verschillende rollen uit om te zien of die bij hun identiteit passen. Volgens Erikson kan iemand die vastloopt bij het vormen van een identiteit, disfunctionele richtingen inslaan. Zo is het, wat ook zichtbaar is bij Rosa, moeilijker om langdurige hechte relaties aan te gaan of in stand te houden. Ook staan nieuwe keuzes in deze periode centraal, zoals het kiezen van een studie, het wel of niet aangaan van een baan en de beslissing waar iemand wil wonen (Feldman & Tompany, 2016).

Als Rosa gevraagd wordt hoe zij de toekomst ziet, vertelt ze dat ze verwacht fouten te blijven maken, aangezien dat hoort bij het leven. *“Ik zal niet opeens een perfect iemand zijn. Ik kan niet zeggen dat ik geen fouten ga maken, dat is moeilijk. Dan ben je gewoon echt God als je dat kan.”* Er kan van Rosa gezegd worden dat zij een meisje is met zelfvertrouwen en doorzettingsvermogen. Zij heeft volgens haar ouders de afgelopen jaren steeds meer geleerd haar wensen duidelijk te formuleren. Ze weet goed wat ze wil en kan hiervoor opkomen. Rosa is met de jaren mondiger geworden, is het eerste en ook het laatste positieve punt dat ouders over hun dochter kunnen vertellen.

2.8.2 PRAKTISCHE VAARDIGHEDEN

Een andere beschermende factor, ook op microniveau, is het bezitten van genoeg praktische vaardigheden voor een voldoende zelfstandigheid, zoals: contact met instanties onderhouden, kunnen omgaan met geld, weten waar te zoeken naar informatie en weten hoe huishoudelijke klusjes uitgevoerd dienen te worden (Regio Rivierenland, 2014). Dit lijkt niet alleen een belangrijke beschermende factor, maar ook een waar jongeren de meeste waarde aan lijken te hechten. Zo benoemt Rosa dat zij graag hulp wil krijgen na haar achttiende, maar dan voornamelijk gericht op het regelen van zaken, dingen betalen en verantwoordelijkheden dragen die horen bij de volwassen leeftijd. Het zijn lastige en nieuwe taken waar ze nog een onwetendheid over ervaart. Daarnaast benoemt JOV2, een meisje van zeventien dat ook onder toezicht staat gesteld bij de Jeugdbescherming, dat ze graag financieel begeleid wil worden. Ze acht dit nog steeds noodzakelijk, ook al weet ze volgens zichzelf al goed om te kunnen gaan met geld. *“Ze zouden eventueel kunnen helpen met sparen en me daar het nut van laten inzien.”* De derde en laatste jongere die geïnterviewd is, laat ook horen dat ze hulp nodig had bij haar financiën. Zij woont inmiddels samen met haar vriend en had voor haar achttiende een jeugdbeschermer. Volgens de website van 16-27 is slechts 16% van de jongeren met een jeugdzorgverleden economisch zelfstandig (2019).

“Het is ook heel apart, omdat je ook gelijk dingen moet betalen. Ik sta onder bewindvoering, voor mijn eigen veiligheid, vanaf mijn achttiende. Het is wel raar, want je gaat dan echt merken dat je op eigen benen komt te staan. Je moet zorgen dat dingen betaald worden en opletten met geld dat je niet meteen alles uitgeeft. Als je zeventien bent, kan je dat wel, want je hoeft nog niks te betalen”, aldus JOV3.

2.8.3 VRIJETIJDSEBESTEDING

Verder is een beschermende factor op microniveau die succes kan bevorderen, het hebben van hobby's (Regio Rivierenland, 2014). Dit is een manier voor jongeren om hun eigen successen te ervaren (Richtlijnen Jeugdhulp, z.d.). Maar zo kunnen (sportieve) hobby's ook zorgen voor ontspanning, afleiding en een toename in zelfvertrouwen (JIT, 2021). Rosa heeft verschillende hobby's en interesses die haar draagkracht kunnen vergroten. In de residentiële jeugdhulp is daar geen ruimte voor wat haar beperkt in haar identificatieproces. JOV2 benoemt dat ze veel hobby's heeft en dat dat van waarde is voor de keuzes die ze maakt in het leven. De overtuiging dat hobby's haar onder andere kenmerken, toont dat er bij JOV2 wel een mate van identificatie plaatsvindt (Feldman & Tompany, 2016).

2.8.4 DE WIL OM TE WERKEN

Een andere belangrijke beschermende factor is wanneer een jongere gemotiveerd is om hulpverlening na zijn of haar achttiende te accepteren. De vooronderstelling dat motivatie aanwezig is bij het vrijwillige kader, gaat niet op voor cliënten en jongeren binnen het gedwongen kader (Menger, Krechtig & Bosker, 2018). Zo zegt jeugdbeschermer JBV1: *“We hebben natuurlijk ook een kader waarin je zegt: ook al wil je niet, je moet.”* Er kan dus niet van uit worden gegaan dat een jongere zelf problemen ervaart en dus zal hij of zij mogelijk ook niet bereid zijn geholpen te worden bij aanwezige problemen. Rosa is zichtbaar gemotiveerd om een bijbaantje te vinden, om op zichzelf te gaan wonen en om te studeren. *“Ik vind hulp iets moois wat ik kan krijgen, dat accepteer ik sowieso.”* Ze geeft aan dat dit te maken heeft met het nemen van verantwoordelijkheid over eigen keuzes. Echter, ondanks dat er zichtbaar onverwerkte trauma's en coping mechanismen zichtbaar bij haar zijn, vindt ze behandeling niet nodig.

Opvallend is dat motivatie niet alleen afhankelijk is van de jongere, maar ook van de mate waarin een jeugdbeschermer wel of niet beschikt over methoden om de motivatie te beïnvloeden (Menger et al., 2018). Motivatie is een dynamische factor die door het handelen van een hulpverlener vergroot kan worden bij een jongere. Weerstand tegen een behandeling komt voort uit weerstand tegen verandering, waarbij het doel nog niet in het eigenbelang wordt gezien. Als er sprake is van weerstand, kan een jeugdbeschermer onder andere samen in gesprek gaan met de jongere om een gezamenlijk doel op te stellen. Dit omdat de weerstand ook voort kan komen uit incongruentie in doelen tussen jeugdbeschermer en jongere. Motivatie is dus een doel dat een jeugdbeschermer voor ogen moet hebben in de begeleiding van een jongere, omdat dit zeker te bewerkstelligen is (Menger et al., 2018). *“Motiveren is het herkennen en erkennen van de doelen van de cliënt, de eigen interventies daarop afstemmen en ze in het perspectief plaatsen van de doelen die door de professional worden nagestreefd”* (Menger et al., 2018, p. 364). Een van de jeugdbeschermers die is geïnterviewd, gelooft niet dat een jeugdbeschermer in een jaar nog veel kan veranderen in de motivatie. *“Ik denk niet dat wij daar nog heel veel over te zeggen hebben.”* Volgens Menger et al. (2018) kan dat dus wel.

2.8.5 AFFECTIEVE GEZINSRELATIES

Het is op gezinsniveau ook bevorderend als er sprake is van affectieve gezinsrelaties (Burggraaf-Huiskes, 2015). Volgens de gedragswetenschapper van Jeugdbescherming west is een familiaal vangnet, een plek waar iemand altijd terecht kan en welkom is, iets wat elke jongere wordt toegewenst. *“Een plek thuis waar een jongere eens in de zoveel tijd langskomt voor als het ware een kopje soep, schone kleding en 's avonds een luisterend oor”,* vertelt GWV1. Hechting heeft volgens GWV1 direct te maken met de identiteit. Ook als er sprake is van een redelijke hechting, wil een jongere weten in zijn of haar identificatieproces wat eigen is en wat van ouders is overgenomen. Deze trekken moeten zichtbaar kunnen zijn om te kiezen of een individu deze wel of niet over wil nemen van zijn of haar ouders, aldus GWV1.

2.8.6 ROTS IN DE BRANDING

Wat daarbij ook bevorderend werkt voor het emotioneel welzijn, aansluitend op de vorige factor, is de aanwezigheid van iemand die voor een jongere klaar staat (voortkomend uit het mesosysteem). Iemand die er is om vragen te beantwoorden, te ondersteunen in moeilijke tijden en bij wie een jongere zichzelf kan zijn (Regio Rivierenland, 2014). *“Eigenlijk heeft ze iemand nodig waarop ze kan terugvallen”,* zegt GEV1, een gebiedsexpert die al tientallen jaren werkzaam is met jongeren en de overgang naar *sudden adulthood*. *“Een steun iemand, een maatje. Ongeacht wat ze voor domme dingen doet, dat er iemand voor haar is.”*

“Ik zie direct of iemand goed is of slecht is, ik zie zoiets meteen. Deze mentor was moeilijk voor mij te vertrouwen en langzamerhand heb ik haar vertrouwd en liet ze me zien dat ik haar ook kon vertrouwen. Ik vertelde haar alles en zij vertelde mij alles. Als ze iets niet kon vertellen, zei ze ook dat ze het niet kon vertellen”, aldus Rosa.

2.8.7 SOCIALE RELATIES

Aanvullend op de beschermende factor van het hebben van een 'rots in de branding', is een sociaal netwerk ook erg waardevol (Regio Rivierenland, 2014). Volgens Geerinck (2012) draagt sociale steun bij aan een gevoel van zelfwaarde en de ontwikkeling van veerkracht, waardoor een jongere op een positieve manier kan functioneren bij negatieve ervaringen. Zoals benoemd betreft een jongere in de adolescentenfase het stadium *identiteit-versus-identiteitsverwarring* (Feldman & Tompany, 2016). In dit stadium gaan jongeren hun familie en vrienden steeds meer als informatiebron zien. Het onafhankelijk

worden van ouders en afhankelijker van vrienden, maakt dat een jongere zijn eigen identiteit verder kan ontwikkelen (Feldman & Tompany, 2016).

Er is geen andere periode in het leven waarin sociale relaties zo belangrijk zijn als in de adolescentenfase (Feldman & Tompany, 2016). Hier zijn verschillende redenen voor, zoals het feit dat andere adolescenten vergelijkingsmateriaal zijn. Een jongere kan zijn gedachten, capaciteiten en fysieke veranderingen vergelijken met anderen. Ook dienen leeftijdsgenoten als vergelijkingsmateriaal bij experimenteren. Adolescenten gaan steeds meer experimenteren met verschillende rollen en gedrag. Het gedrag van de groep waartoe zij behoren, is gedrag dat deze jongeren als het meest acceptabel zien. Maar een jongere kan ook erkenning van fysieke en cognitieve veranderingen zoeken bij leeftijdsgenoten en hier opheldering over ervaren. Een andere reden is dat leeftijdsgenoten een goede bron zijn in tijden van het loskomen van je ouders en streven naar autonomie (Feldman & Tompany, 2016).

“Zij had helemaal geen motivatie voor behandeling. Zij had wat negatieve invloeden van haar vrienden en die waren heel belangrijk voor haar. Die zijn sowieso altijd heel belangrijk voor tieners. Ouders keken niet naar haar om, want die waren alleen maar aan het vechten met elkaar. Haar broer was depressief. Ze had een vriendje en die had alles al meegemaakt, die had zoiets van: psychologen kletsen maar wat. Hij was de one-up, dus ik had hem ook vaak aan tafel erbij en dan gingen we altijd wel uit elkaar waarbij ze zei dat ze erover na ging denken. Vervolgens wilde ze het uiteindelijk weer niet. Dus waarom ben ik daar zo lang op gaan focussen in plaats van andere beschermende factoren te vergroten?” (JBV1).

2.9 RISICOFACTOREN

Naast de aanwezigheid van beschermende factoren, kunnen er ook risicofactoren zijn die van Rosa veel energie vragen en haar van het goede spoor af kunnen houden. Een enkele risicofactor hoeft nog niet van negatieve invloed te zijn op de ontwikkeling van een kind, dit kan een kind zelfs sterker maken. Echter, wanneer meerdere risicofactoren zich opstapelen, kunnen we spreken van een bedreigde ontwikkeling (Burggraaf-Huiskes, 2015).

2.9.1 HULPVERLENINGSMOE

Een eerste opvallende risicofactor die een grote rol speelt in de kwestie van dit onderzoek, is wanneer er sprake is van ‘moeheid jegens de hulpverlening’, ook wel ‘hulpverleningsmoe’ genoemd. Deze moeheid komt voort uit een gebrek aan continuïteit binnen de hulpverlening (Geerinck, 2012). Jongeren wiens leven al meerdere jaren wordt bepaald door jeugdhulp, ervaren grotendeels veel veranderingen en overplaatsingen. Dit maakt dat het leven van zo’n jongere gekleurd wordt met onzekerheid, instabiliteit en een gevoel van onveiligheid. Het veelvuldig verplaatsen of zien vervangen van hulpverleners zorgt voor een mate van stress, aangezien dit steeds weer vraagt om verschillende aanpassingen. Niet alleen moet een jongere zich aanpassen aan de nieuwe werkrelatie maar ook aan de nieuwe regels en verwachtingen. Dit maakt dat een jongere het gevoel heeft de controle te verliezen. Ook heeft het een impact op het zelfbewustzijn en het zelfbeeld van jongeren, aangezien de verschillende overplaatsingen geïnterpreteerd kunnen worden als afwijzingen (Geerinck, 2012).

Rosa bevestigt het gevoel dat het vertrouwen verdwijnt door alle veranderingen. *“Iedereen gaat toch weg, dus wie moet ik dan vertrouwen.”* De continue veranderingen zorgen ervoor dat een meisje als Rosa ernstige vertrouwensproblemen kan opbouwen en relationele beperkingen kan ervaren. Dit resulteert uiteindelijk in een reeks van emotionele littekens waardoor een jongere anderen op afstand houdt en moeite heeft met vertrouwen (Geerinck, 2012). *“Ik denk dat de meesten die bij een psycholoog zitten, al weinig vertrouwen hebben in de mensheid. Als het vertrouwen dan één keer wordt geschaad door een psycholoog of hulpverlener, dan is dit moeilijk te herstellen”,* aldus JOV2. Het moment dat een jongere dan ook de jeugdhulp kan verlaten, is deze jongere niet alleen moe van alle transities die rondom hem of haar hebben plaatsgevonden. Ook voelt dit als een moment om weer de controle over hun eigen leven te pakken, en die pakken ze maar al te graag (Geerinck, 2012; Bramsen et al., 2019). *“Ik heb ook zaken gehad, waar een jongere zei: ‘hallo nummer 11’. Ik was zijn elfde jeugdbeschermer. De grap is er wel een beetje vanaf”* (GEM3).

2.9.2 WEERSTAND BIJ BEDREIGING VAN VRIJHEID

Deze hulpverleningsmoeheid gaat hand in hand met reactance, het verzet tegen de inperking van vrijheid (Menger et al., 2018). Dit op zich is geen risicofactor, aangezien het een natuurlijke reactie is

van iemand die zich bedreigd voelt in zijn of haar handelingsvrijheid. Wel vormt het een risicofactor voor de ontwikkeling van een kind, als een hulpverlener hier niet gepast op kan reageren. Het moet niet direct als gebrekkige motivatie gelabeld worden, het kan namelijk een eerste hobbel zijn waar iemand overheen moet komen. Bovendien moet een jongere toegelaten worden deze reactance te uiten, aangezien deze alleen maar sterker kan worden als de jongere hierin weerhouden wordt. De belangrijkste vuistregel is dat een jongere die reactance toont, vooral behoefte heeft aan een toekomstperspectief waarin toegewerkt wordt naar handelingsvrijheid (Menger et al. 2018).

Interviewer: *“Twee maanden geleden stond je daar anders in. Wat heeft gemaakt dat je er nu anders naar kijkt?”*

Rosa: *“In het leven heb je gewoon hulp nodig. Je leert ook gewoon van anderen. Als iedereen alles loslaat ga je ook denken, wat moet ik nu. Dan heb ik niemand meer, misschien ouders. Maar het is ook fijn hulp te krijgen van anderen.”*

Bij Rosa was aan het begin veel weerstand merkbaar, maar na twee maanden sloeg deze om in een overtuigende samenwerking, zoals in bovenstaand fragment zichtbaar. Echter kan dit ook *strategische zelfpresentatie* zijn, een veelvoorkomende uiting bij reactance. Dit is iets waar een hulpverlener nauw op moet letten. Jongeren die zo'n dergelijke uiting tonen, proberen zich mooier, sterker, zieliger en dergelijke te tonen met als doel de hulpverlening te overtuigen hun vrijheidsbeperkende situatie te veranderen (Menger et al., 2018). Ze proberen strategisch confrontaties en schuld te ontlopen, waarbij ze de werkelijkheid kunnen verdraaien en kleuren. Dit is niet een eigenschap van een persoon maar een natuurlijke reactie wanneer iemand zich in een bedreigende situatie bevindt. Zo'n dergelijke strategie kan wel maken dat een jongere zoals Rosa wordt overschat (Menger et al., 2018).

2.9.3 LAAG ZELFBEELD

Een andere risicofactor op microniveau is het hebben van een laag zelfbeeld (Van Hoof & De Vries, 2014; Burggraaf-Huiskes, 2015). Mensen met een laag zelfbeeld raken sneller overstuur en zijn sneller gedemotiveerd wanneer het moeilijk wordt (Aronson & Wilson, 2014). Wanneer er sprake is van een obstakel, is iemand met een negatief zelfbeeld sneller geneigd te blokkeren. Iemand met weinig zelfvertrouwen werkt minder hard aan zijn of haar toekomst en voelt zich niet goed over zichzelf (Aronson & Wilson, 2014). Rosa heeft vertrouwen in zichzelf, maar is er nog niet. Haar jeugdbeschermer benoemt dat Rosa vaak de schuld legt bij anderen en zegt dat haar dingen overkomen. Deze neiging wordt ook wel de *self-serving bias* benoemd. Hierbij wordt de verantwoordelijkheid voor falen afgewezen en toegeschreven aan externe factoren (Zimbardo, Johnson & McCann, 2017).

“Ik denk ook dat dat nog een paar keer zal gebeuren totdat ze naar zichzelf durft te kijken. Ik gun haar dat zo van harte, want eigenlijk is ze diep van binnen nog een klein meisje dat wat geborgenheid en liefde nodig heeft. Zodat haar zelfvertrouwen omhoog gaat en ze leert van zichzelf te houden. Ik denk dat dat een lang proces is” (JBV2).

2.9.4 AANWEZIGHEID JEUGDTRAUMA'S

Daaropvolgend is het hebben van jeugdtrauma's ook een risicofactor op microniveau (Burggraaf-Huiskes, 2015). Het hebben van een jeugdtrauma is een statische factor, maar omdat deze factor een grote rol speelt bij het functioneren van Rosa en haar ontwikkeling, is het belangrijk hier even bij stil te staan. Rosa is toen zij nog een baby was geadopteerd, nadat zij haar eerste jaren ernstig verwaarloosd was. Adoptie op zich hoeft niet te betekenen dat adoptiekinderen niet goed functioneren, maar er zijn verschillende gebieden waarop adoptiekinderen een inhaalslag moeten maken (Van IJzendoorn, 2008). Zo benoemt de gedragswetenschapper al dat trauma kan drukken op iemands IQ.

Een eerste gebied waar adoptiekinderen een inhaalslag moeten maken, is de fysieke groei (Van IJzendoorn, 2008). Rosa is in haar eerste jaren zowel ondervoed als verwaarloosd, wat leidt tot achterblijvende groei. Een ander gebied is de ontwikkeling van gehechtheid. Bij Rosa is een reactieve hechtingsstoornis geconstateerd. Daarnaast zijn de cognitieve ontwikkeling en schoolprestaties een uitdagend ontwikkelingsgebied voor adoptiekinderen. Door de ondervoeding en verwaarlozing is mogelijk de ontwikkeling van de hersengroei vertraagd bij Rosa. Ook kan deze ontwikkeling achterlopen, doordat kinderen in de jaren voor adoptie onderprikkeld zijn. Daarbovenop wordt verondersteld dat adoptiekinderen minder zelfwaardering hebben, wat voortkomt uit een onveilige hechting. Zoals eerder benoemd is zelfwaardering de belangrijkste factor van een gezonde persoonlijkheidsontwikkeling en zelfs noodzakelijk om doelen te kunnen realiseren in het leven. Ten slotte zijn geadopteerde kinderen minder goed in staat zich in te leven in de gevoelens van anderen (Van IJzendoorn, 2008). Dit heet ook

wel de *theory of mind* en ontwikkelt zich tussen de 18 en 24 maanden, wat zich dus gezond had moeten ontwikkelen bij Rosa in haar periode van ernstige verwaarlozing (Feldman & Tompany, 2016). Al met al een hoop elementen die een bedreiging hebben gevormd voor de ontwikkeling van Rosa.

2.9.5 CONFLICTEN IN HET GEZIN

Een risicofactor die zich afspeelt op microniveau binnen het gezin, is het hebben van conflicten in het gezin (Van Hoof & De Vries, 2014). Een vijandig gezinsklimaat kan een rol spelen in het ervaren van stress. Deze stress kan zich uiten in gekibbel en het uiten van negatieve gevoelens. Een slechte gezinscommunicatie is niet bevorderlijk voor het welzijn van een jongere (Van Hoof & De Vries, 2014). Wat aan deze conflicten bij kan dragen is wanneer een ouder zelf psychiatrische problematiek ervaart, waarvan sprake is bij de moeder van Rosa. Rosa lijkt echter de conflicten met haar vader te hebben. *“Ik denk dat ik later gewoon veel van hem moet gaan slikken. Maar nu doe ik dat sowieso niet, ik accepteer het gewoon niet. Ik praat normaal tegen jou, jij praat normaal tegen mij.”*

Opmerkelijk is dat adolescenten over het algemeen überhaupt meer botsen met hun ouders, omdat ze onafhankelijkheid nastreven (Feldman & Tompany, 2016). Er heerst namelijk een verschil in wat ouders en het kind gepast en ongepast gedrag vinden. Ook gaan jongeren door de complexe en nieuwe manier van redeneren die zich ontwikkelt tijdens de adolescentie, anders kijken naar de regels die hun ouders hanteren. Jonge adolescenten worden mondiger, zoals ouders van Rosa bevestigen, wat tot meer conflicten leidt dan het gezin gewend is. Een eerste natuurlijke reactie van ouders zou defensief zijn omdat hun kind inflexibeler reageert dan gewoonlijk, maar na een tijdje leren ouders te beseffen dat dit met het opgroeien van hun kind te maken heeft (Feldman & Tompany, 2016). Ook gaan ouders inzien dat hun kinderen na een tijdje best meer vrijheid aankunnen, hier is echter geen sprake van bij de ouders van Rosa. Minder meegaan met het kind zelf en meer aandringen, is wat ouders graag zien in de begeleiding van hun dochter. *“Als je niet meer om iemand geeft, dan ga je die iemand ook niet willen kwetsen. Elkaar pijn doen is een negatieve vorm van ‘je doet me wat’”* (GWV1).

Jeugdbeschermer van Rosa: *“Aangezien ouders nu al heel onvoorspelbaar gedrag laten zien, denk ik dat dat nu ook zo blijft. Ik weet niet of Rosa dan op een gegeven moment zegt: ‘dit is mij te veel, ik heb er geen zin meer in’. Dat zou ook kunnen. Ze willen dat Rosa goed leeft, dat ze veilig is. Ze zijn heel erg bang dat er iets ergs met haar gebeurt maar ze zijn nog niet helemaal in staat te accepteren wanneer zij een fout maakt. Ik denk dat het daar mis kan gaan, als bijvoorbeeld Rosa een opleiding begint en het niet meer gaat. Dat zo’n ‘fout’ al voor ouders zou kunnen betekenen dat ze geen contact meer met haar willen.”*

2.9.6 GEBREK AAN SOCIALE BINDINGEN

Een volgende risicofactor kan zijn wanneer er bij een jongere (en mogelijk ook bij het gezin) sprake is van een sociaal isolement of gebrekkige sociale bindingen. Dit gebeurt op het gebied van het mesosysteem (Burggraaf-Huiskes, 2015). Mensen die om een jongere heen staan, zijn heel belangrijk (JBV2). De mens is volgens Aristoteles een ‘gezelschapsdier’, hij is niet gemaakt om alleen te leven (Spitzer, 2019). Daarbovenop is Rosa opgevoed door een moeder uit een niet-westerse cultuur waarbinnen de meeste mensen een onderling afhankelijk zelfbeeld hebben (Aronson & Wilson, 2014). Dit houdt in dat een individu zich definieert door de relaties met anderen en de erkenning dat het eigen gedrag beïnvloed wordt door wat anderen doen, denken en voelen. Onafhankelijkheid wordt afgekeurd in deze collectivistische cultuur (Aronson & Wilson, 2014). *“Je wilt graag dat een jongere niet helemaal alleen op de wereld is, dat de jongere iemand heeft die hem of haar in de gaten houdt”* (GEV1). Het ontbreken van sociale bindingen geeft een onveilig en eenzaam gevoel (Spitzer, 2019).

2.9.7 GEBREK AAN AANSLUITING

Een ander opvallende risicofactor die binnen de hulpverlening aanwezig kan zijn en die ook invloed heeft op de andere beschermende en risicofactoren, is dat er een gebrek is aan aansluiting met het vormen van toekomstplannen bij de behoeftes en dromen van jongeren (Regio Rivierenland, 2014). Het wordt als een uitdaging gezien om aan te sluiten bij de behoeftes, sociaal-emotionele ontwikkeling en leefwereld van jongeren. In voorgaande beschermende en risicofactoren is het belang van de hulpverlenersrol naar voren gekomen. De overgang naar volwassenheid lijkt door verschillende professionals binnen Nederland als een struikelblok ervaren te worden, één waarvan men niet goed weet hoe ermee om te gaan (Batyreva et al., 2019). Als een hulpverlener niet goed weet aan te sluiten bij een jongere, kan men zich voorstellen dat een jongere in oude gevaarlijke patronen terug kan vallen, eenmaal achttien zijnde. Ondersteuning en behandeling waarbinnen de relatie tussen begeleider en jongere niet goed is, heeft maar een beperkt effect (Batyreva et al., 2019).

Volgens Regio Rivierenland (2014) willen jongeren eigenlijk een neutrale persoon, die enkel werkt in het belang van de jongere en niet te dicht bij de jongere komt te staan. Zij hebben onder een groep jongeren het inzicht vergaard dat iemand die te dicht bij een jongere komt en dierbaar voor ze wordt, ze beperkt te dromen (Regio Rivierenland, 2014). Wanneer Rosa wordt gevraagd wat haar ervaring is met hulpverleners, zijn haar eerste woorden *“Ja wat zal ik zeggen, heel slecht.”* Volgens Rosa is een goede aansluiting belangrijk, waarbij er sprake is van een juiste werkrelatie, zodat ze vertrouwen leert op te bouwen. Het heeft geen nut om een plan op te stellen, wanneer de jongere hier niet op een juiste manier bij wordt betrokken (JBV2).

HOOFDSTUK 3. ZO VOLGT DE KLIK

Binnen de beschermende en risicofactoren lijkt een bepaalde component herhaaldelijk terug te komen: de basishouding van een professional die uiteindelijk een klik teweeg kan brengen met een jongere. Zoals Batyreva et al. (2019) benoemen, is een belangrijk aspect van het toekomstgericht werken de manier waarop een begeleider zich laat leiden door de dromen en behoeftes van een jongere. Wanneer de houding van een professional aangepast is aan de behoeftes van een jongere, kunnen tegelijkertijd verschillende beschermende factoren vergroot worden. Zo is eerder benoemd dat motivatie afhankelijk is van de houding van een professional en dat het emotioneel welzijn van een jongere bevorderd wordt als er iemand daadwerkelijk naar hem of haar luistert. Ook kunnen risicofactoren door een juiste aangepaste houding afnemen. Zo zal er minder sprake zijn van hulpverleningsmoeieheid als een jongere een positieve ervaring heeft met een hulpverlener. Overigens kan een jongere als Rosa met een hechtingsstoornis, door een positieve ervaring iemand leren te vertrouwen.

Vastgesteld kan worden dat in de praktijk de begeleiding van kwetsbare jongeren een onzeker onderwerp is. Er zijn verschillende onderzoeken gedaan of lopende, naar *sudden adulthood*. Opvallend is dat het lijkt alsof onderzoekers zich blind zoeken naar het aanbieden van instrumenten zodra jongeren achttien worden. Zo heeft geïnterviewde GEV1 een dergelijk instrument aangeboden in de vorm van een rugzak tijdens een voorlichting. Deze voorlichting had ze samen met JIP (Jongeren Informatie Punt) en JIT (Jeugd Interventie Team) voorbereid voor jongeren die de achttien naderden. Hierbij hadden ze een rugzakje ontworpen met allemaal informatie voor na hun achttiende, maar er is geen enkele jongere op komen dagen. Weinig jeugdbeschermers weten met zekerheid te zeggen wat goed werkt in deze laatste fase bij een jongere.

Jongeren ervaren een gebrek aan aansluiting bij het toekomstgericht werken. Die aansluiting lijkt een factor die zowel beschermende factoren kan vergroten als risicofactoren kan verkleinen. *“De essentie ligt in het veranderen van houding en gedrag, en de inzet van de juiste expertise, aldus de pilotdeelnemers”* (Batyreva et al., 2019, p. 8). Een hulpverlener kan nog zoveel ‘rugzakjes’ aanbieden aan jongeren, maar de sleutel lijkt hem te zitten in de persoon die hen het rugzakje aanbiedt. De jeugdhulp is en blijft dynamisch van aard, wat maakt dat er een constante onzekerheid heerst waar aangeklopt kan worden als het niet goed gaat met een jongere. Door de decentralisatie is er een nieuw tijdperk van onzekerheden aangebroken. Door deze transitie van verantwoordelijkheid zijn er gaten in de wetgeving, praktijk en beleid gekomen rondom *sudden adulthood* (NJI, 2018). De praktijk ontkracht de veronderstelling keer op keer dat de oplossing ligt in het aanbieden van methodieken. *“De opgave reikt veel verder dan het toepassen van een bepaald instrument”* (Batyreva et al., 2019, p. 5). Je wilt voor een jongere aankloppen bij de juiste hulp, maar de sleutel om de deur uiteindelijk te openen, lijkt hem dan ook te zitten in het realiseren van het relationele aspect met de jongere.

Het belang van een klik uit zich ook in de behoeftes van jongeren. Kwetsbare jongeren benoemen regelmatig dat zij het belangrijk vinden dat een hulpverlener investeert in het leren van vaardigheden om te kunnen bijdragen aan een positieve **werkrelatie**. Door het verleden van deze jongeren, kampen zij al met ernstige vertrouwensproblematieken, wat het belang van een positieve relatie nog extra benadrukt (Geerinck, 2012). Een goede werkrelatie, ook wel werkalliantie genoemd in het gedwongen kader, is een voorspellende factor voor de inzet van een jongere en het aangaan van obstakels in het leven. De kwaliteit van een professional en de onderlinge relatie tussen professional en jongere is net zo belangrijk als de kwaliteit van een methodiek die uitgevoerd wordt (Menger et al., 2018; Batyreva et al., 2019). Kijkende naar de beschermende en risicofactoren, lijkt verbetering van dit element, de basishouding van een professional, dan ook de grootste behoefte te zijn.

Duidelijk is dat de groep jongeren waaronder Rosa valt, moeilijk te motiveren is (16-27, 2017). Door de complexe hulpvraag die zij stellen, schieten hulpverleners vaak te kort. Dat komt omdat het nodige maatwerk, passende bij hun multiproblematiek (zoals psychische problemen, gezinsproblemen, verslavingsproblematiek, loverboyproblematiek) een uitdaging is. Jongeren benoemen dat zij zich niet genoeg **betrokken** voelen bij het opstellen van een plan over hun toekomst. Frequent wordt gezien dat jongeren hun plan negatief ervaren en dat dit plan lang niet altijd is afgestemd op hun kenmerken en omstandigheden (16-27, 2017). Een interessante bevinding stelt dat jongeren uitgenodigd moeten worden om hun **eigen ideeën te delen** over hun toekomstbeeld, gestimuleerd moeten worden tot verkenning en reflectie en **dialoog** van belang is (Richtlijnen Jeugdhulp, z.d.; Bramsen, Kuiper, Willemse & Cardol, 2018). Dit is dan ook een eerste advies aan jeugdbeschermers.

Niet alleen is het belangrijk een jongere te betrekken bij het proces van besluitvorming, maar ook het **systeem** hoort hierbij. Ouders van Rosa benoemen hun meest positieve ervaring met de hulpverlening, één waar ook hun kant gehoord is. Zo stelt ook de systeemtheorie, dat bij het willen realiseren van een gedragsverandering bij Rosa haar ouders betrokken moeten worden (Van Hoof & De Vries, 2014). Beslissingen hebben op iedereen in het systeem een impact, volgens de systeemtheorie die stelt dat een verandering bij iemand in het systeem een verandering in het hele systeem teweegbrengt (Van Hoof & De Vries, 2014). Deze betrokkenheid bevordert het effect van de begeleiding (Richtlijnen Jeugdhulp, z.d.), dus wordt geadviseerd het systeem mee te nemen in het begeleidingsproces.

Een volgend advies aan jeugdbeschermers is om de nodige en mogelijke rust te creëren voor jongeren. Jongeren hebben behoefte aan **rust** om in staat te zijn zelfinzicht te ontwikkelen en hun eigen weg te vinden (Bramsen et al., 2018). Rust kan gecreëerd worden wanneer een jongere weet waar hij of zij aan toe is. Ze willen op tijd horen wat hun te wachten staat, wat onder andere bewerkstelligd kan worden door **naast de jongere te staan** en **samen** uit te vinden wat een jongere allemaal te wachten staat bij *sudden adulthood* (Batyreva et al., 2019). Zoals GEV1 benoemd, is het belangrijk dat iemand als Rosa helderheid krijgt over haar perspectief na haar achttiende. Een professional wil zo snel als het kan dat de jongere gaat oefenen en kijken waar het fout gaat, zodat er de tijd is een jongere te laten leren van zijn of haar fouten. **Perspectief** is misschien wel het allerbelangrijkste onderdeel volgens GEV1.

Ook wordt geadviseerd een jongere de gelegenheid te bieden om **uit te proberen** en door zijn handelen in de praktijk te ontdekken en te laten leren wat werkt (Bramsen et al., 2018). *“Als je eenmaal in de gesloten jeugdzorg zit, zal je er steeds dieper in raken en ontstaat er een passiviteit. Dat is iets wat aangepakt moet worden”*, geeft GEV3 aan. Jongeren leren beter door **ervaring**, ook het **maken van fouten**, en hierop te reflecteren (16-27, 2017). Jongeren vragen om een outreachende aanpak, ze vragen namelijk om een andere aanpak in begeleiding dan volwassenen. Zij ervaren de keuzes die ze moeten maken als groot en moeilijk, ze zijn bang een verkeerde afslag te nemen (16-27, 2017). *“Als jeugdbeschermer moet je onvoorwaardelijkheid uit kunnen stralen”*, geeft JBM7 aan. *“Je mag ruzie hebben met elkaar, je mag fouten maken, je mag opnieuw schulden maken, je mag een afspraak afzeggen. Maar dan gaan we daar wel het gesprek over aan.”*

Tegelijkertijd geven jongeren aan behoefte te hebben aan de **ondersteuning** van een professional, maar niet de sturing (Batyreva, et al., 2019). Dit wordt bevestigd door de uitkomsten van het dilemma *‘Führen oder wachsen lassen’* van Theodor Litt. Deze bekrachtigen een positievere uitkomst als een jongere **gevolgd wordt** en de kans krijgt zelf achter het stuur te kunnen zitten (Regio Rivierenland, 2014). In het volgen van de jongere moet een werkwijze toegepast worden die aansluit bij de capaciteiten van een jongere (Richtlijnen Jeugdhulp, z.d.). Een jeugdbeschermer wordt dan ook geadviseerd de voorkeur van de jongere en zijn of haar systeem te volgen en wanneer een jeugdbeschermer besluit een andere keuze te maken, dit uit te leggen. Zodoende ontstaat er **gedeelde besluitvorming**. Iedereen deelt een **gezamenlijke verantwoordelijkheid** voor het slagen van de hulp. Binnen het gedwongen kader is gedeelde besluitvorming een uitdaging maar niet onmogelijk. Er moet altijd sprake blijven van dialoog, verwachtingsmanagement en overleg. Dit zodat de jongere, de belangrijkste partij, zich betrokken voelt (Richtlijnen Jeugdhulp, z.d.).

Vertrouwen lijkt misschien wel de belangrijkste behoefte die jongeren naar voren laten komen. Het raken van de juiste snaar bij een jongere is erg belangrijk. Binnen het gedwongen kader is het de kunst om dingen te weten te komen van een jongere (GWV1). Een jongere ervaart pas een gevoel van vertrouwen als een professional **oprechtheid** uitstraalt. Een professional moet een ingang vinden bij een jongere om als het ware binnen te komen, *“al is het maar een grijns op het gezicht van een jongere toveren.”* Bij communicatie is 90% lichaamstaal (GWV1). *“Dan stap je in: ‘hoe gaat het eigenlijk echt met je? Klote om hier zo te zitten hè?’”* (GWV1). Een jongere heeft behoefte het gevoel te krijgen dat er mensen bestaan die écht naar ze willen luisteren. Een jongere prikt zo door een professional heen als iemand zich niet **puur** voordoet en een jongere geen **oprechtheid** en **echtheid** kan voelen. Een goede jeugdbeschermer is iemand die **in kan haken op het niveau van de jongere**, die de klik kan vertalen naar het leeftijdsniveau van de jongere (GWV1). *“Je moet een klik hebben met de hulpverlener, want daarmee staat en valt ook alles”* (JBV2).

JWV1: *“Ik heb heel erg aangesloten. Ik was er altijd, vanaf begin tot eind. Er waren periodes met minder contact, maar dan was het ook even niet nodig. Ze wist me altijd te vinden en ik kon haar op die momenten ook altijd helpen. Soms was het even een luisterend oor, dan kon ze even tegen me zeuren over alles en iedereen. Ik liet haar ook gewoon haar ding doen. Ze blowde op een gegeven moment heel veel, maar dan ga ik niet zeggen dat ze niet mag blowen. Je probeert daar het gesprek over aan te gaan, ik keur het dan niet af maar ik probeer haar wel de voor- en de nadelen te benoemen. Spiegel voorhouden. Ik was er altijd, ik heb haar in haar kracht gezet ‘je kan het gewoon, dat gaat helemaal goed komen’. Vanaf begin af aan helpen in perspectief helder krijgen, waar ze aan toe was, waar ze naartoe kon. Dat hielp haar ook heel erg.”*

Vertrouwen kan onder andere ontstaan als er onderlinge **feedback** is (Regio Rivierenland, 2014). Feedback geven is iets wat lang niet alle professionals kunnen, maar wat wel geadviseerd wordt toe te passen want het is een belangrijk onderdeel van de werkrelatie. Naast dat een professional feedback kan geven vanuit het GGG-principe (ik zie, ik voel, het gevolg is), heeft een jongere ook behoefte aan positieve feedback. Een jongere floreert als hij of zij complimenten ontvangt en zijn of haar sterke eigenschappen worden uitvergroot. Ook vanuit de professional is het belangrijk aan te kunnen en durven horen welke feedback zij van jongeren ontvangen. Feedback ontvangen is ook een kunst op zich. Het is een belangrijke manier om iets te leren over jezelf als professional. Dit kan door enkel te luisteren, geen noodzaak te voelen jezelf te verdedigen en eventueel om verheldering te vragen (Regio Rivierenland, 2014).

Ten slotte wordt geadviseerd om te durven kijken naar jezelf als jeugdbeschermer, **introspectie** genoemd. *“Als je het met een jongere moet hebben over waarom hij bijvoorbeeld meisjes verkracht, dan mag ik niet verwachten dat ik alleen die vragen mag stellen maar zij moeten het ook aan mij kunnen stellen”*, aldus GWV1. Bij introspectie durf je bij jezelf naar binnen te kijken en je gevoelens, gedachten en motieven te onderzoeken (Aronson & Wilson, 2014). Op deze manier leer je over jezelf, wat mensen over het algemeen erg weinig doen. Zelfs al doet iemand dit, betekent dit nog niet dat de redenen van iemands gedrag en gevoelens aan het licht komen (Aronson & Wilson, 2014). Jeugdbeschermers zijn nooit uit-ontwikkeld (GWV1). Iedereen heeft eigen bagage die meegenomen wordt in het werkveld. **Intervisie** is een tool om samen met een groep te kijken naar iemands eigen motieven. Jeugdbeschermers moeten elkaar aanmoedigen en steunen bij introspectie. Hiermee kan bewustwording gecreëerd worden: hoe kom je over op een jongere en hoe komt het dat je zelf zulk gedrag vertoont. Een jeugdbeschermer moet het **lef hebben** naar zichzelf te kijken en te laten kijken door een groep (GWV1). Boven alles dragen persoonlijke factoren, positieve ervaringen en interpersoonlijke relaties bij tot de vorming van veerkracht bij een jongere ten opzichte van negatieve ervaringen op het pad naar *sudden adulthood* (Geerinck, 2012).

Verwachtingen van een jeugdbeschermer, geformuleerd door jongeren:

Het volgende schema is opgesteld aan de hand van de interviews met jongeren

Do's	Dont's
Vertrouwen in mij hebben	Verborgen agenda
Luisteren	Roddelen / Achter mijn rug om praten
Waarheid vertellen (ook al is deze hard)	Wachten met dingen regelen
Transparant zijn	Eigen mening hebben
Luisteren naar andermans grenzen	Niet luisteren naar een ander
Ook over jezelf durven praten	Stiekem zijn
Klaar staan voor mij	Té klef doen (zoals aanraken)
Oprechte interesse tonen	Andere jongeren voortrekken
Naar mij toe komen om even te praten	Mij anders benaderen dan anderen
Mij serieus nemen	Treuzelen
Duidelijkheid geven	Denken dat ik niet zie als je niet eerlijk bent
Continuïteit bieden	Dingen afkeuren
Tonen dat je moeite voor me doet	Pushen
Aanpakken	Vrijheid afpakken
In gesprek gaan over mogelijke risico's (voor- en nadelen benoemen)	Keuzes maken zonder mij erbij te betrekken
Mijn inbreng aanhoren	Dingen doen zonder dat ik ervan afweet
Uitleggen	Je eigen gang gaan
Openstaan voor compromissen	Slecht / negatief praten
Mij betrekken bij keuzes	Je afspraken niet nakomen
Direct taken oppakken of tonen dat je dat gaat doen	
Meedenken	
Rustig blijven	

BIBLIOGRAFIE

- 16-27. (2017). *Verzameling knelpunten en oplossingsrichtingen*. Opgehaald van Website van 16-27: <https://www.16-27.nl/integraal-samenwerken/knelpunten-en-kansen>.
- 16-27. (2019). *Werk & inkomen*. Opgehaald van Website van 16-27: <https://www.16-27.nl/werk-inkomen>.
- AKJ. (z.d.). *18 jaar en dan...* Opgehaald van Website van AKJ vertrouwenspersonen in de jeugdhulp: <https://www.akj.nl/18-jaar-en-dan/>.
- AKJ. (z.d.). *Hoge huurschuld voor begeleid wonen*. Opgehaald van Website van AKJ vertrouwenspersonen in de jeugdhulp: <https://www.akj.nl/verhalen/ten-onrechte-een-hoge-huurschuld-voor-begeleid-wonen/>.
- AKJ. (z.d.). *Lola wil haar toekomst zelf bepalen*. Opgehaald van Website van AKJ vertrouwenspersonen in de jeugdhulp: <https://www.akj.nl/verhalen/lola-wil-haar-toekomst-zelf-bepalen/>.
- Alkema, E., Kuipers, J., Tjerckstra, W., & Lindhout, C. (2015). *Meer dan onderwijs: Theorie en praktijk van het onderwijs in de basisschool*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.
- Aronson, E., & Wilson, T. D. (2014). *Sociale psychologie* (8e ed.). Amsterdam: Pearson Benelux B.V.
- Bakker, I., Bakker, C., Van Dijke, A., & Terpstra, L. (1998). *O&O in perspectief*. Utrecht: NIZW.
- Batyreva, I., Van Deth, A., Hamdiui, T., Lammersen, G., & Mostert, F. (2019). *Overgang naar volwassenheid: A big deal!* Opgehaald van Website van 16-27: <https://storage.googleapis.com/assets.16-27.nl/media/files/2020/02/Overgang%20naar%20volwassenheid.pdf>.
- Berding, J., & Pols, W. (2014). *Schoolpedagogiek: Opvoeding en onderwijs in de basisschool* (3e ed.). Houten: Wolters-Noordhoff.
- Bramsen, I., Kuiper, C., Willemse, K., & Cardol, M. (2018). My Path Towards Living on My Own: Voices of Youth Leaving Dutch. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 365-380.
- Bramsen, I., Kuiper, C., Willemse, K., & Cardol, M. (2019). Autonomieversterkend werken met Mijn Pad: Een nieuwe methode die jongeren een stem geeft. In G. H. (Ed.), *Leefklimaat!* (pp. 113-125). Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Bramsen, I., Kuiper, C., Willemse, K., & Cardol, M. (2021, 7 januari). The Creation of My Path: A Method to Strengthen Relational Autonomy for Youth with Complex Need. *Journal of Applied Youth Studies*.
- Bronfenbrenner, U. (1981). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge: Harvard University Press.
- Burggraaf-Huiske, M. (2015). *Opvoedingsondersteuning als bijzondere vorm van preventie*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Feldman, R. S., & Tompany, E. (2016). *Ontwikkelingspsychologie* (7e ed.). Amsterdam: Pearson Benelux B.V.
- Fier. (2020). *Hulp Chat met Fier*. Opgehaald van Website van Fier: <https://www.fier.nl/chat/uitleg-hulp>.
- Geerinck, L. (2012). Jongvolwassenen na de bijzondere jeugdzorg: Een analyse van de uitstroomproblematiek. Gent, België.
- Jansen, V. (2014). Van gesloten naar open Jeugdzorg. Amersfoort, Utrecht, Nederland.
- Jeugdbescherming west. (2019). *Ieder kind blijvend veilig! Beschrijving van de gezinsgerichte aanpak*. Den Haag.
- Jeugdbescherming west. (2020). *Wanneer worden wij betrokken?* Opgehaald van Website van Jeugdbescherming west: <https://jeugdbeschermingwest.nl/ouders-verzorgers/wanneer-worden-wij-betrokken/>.
- Jeugdbescherming west. (2020). *Werken bij Jeugdbescherming west*. Opgehaald van Website van Jeugdbescherming west: <https://jeugdbeschermingwest.nl/vacatures/>.
- Jeugdzorg Nederland. (2020). *Meer weten over de jeugdzorg*. Opgehaald van Website van Jeugdzorg Nederland: [https://www.jeugdzorgnederland.nl/meer-weten/algemeen/#:~:text=Leeftijd,of%20de%20rechter%20\(jeugdreclassering\)](https://www.jeugdzorgnederland.nl/meer-weten/algemeen/#:~:text=Leeftijd,of%20de%20rechter%20(jeugdreclassering)).
- Jeugdzorg Nederland. (2021). *Jeugdhulp*. Opgehaald van Website van Jeugdzorg Nederland: <https://www.jeugdzorgnederland.nl/jeugdhulp/jeugdzorgplus/>.
- JIT. (2021). *Help mij met het verbeteren van mijn gezondheid*. Opgehaald van JIT: <https://www.hetjit.nl/mijn-gezondheid/>.
- Le Mat, M. L., & Pouw, N. R. (2017, november). *Sociale Uitsluiting van Kwetsbare Jongeren*. Opgehaald van SOS Kinderdorpen: [file:///C:/Users/lpoir/Dropbox/Mijn%20pc%20\(LAPTOP-K7HQPALO\)/Downloads/Sociale%20uitsluiting%20van%20kwetsbare%20jongeren%20in%20Nederland%20\(2017\)%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/lpoir/Dropbox/Mijn%20pc%20(LAPTOP-K7HQPALO)/Downloads/Sociale%20uitsluiting%20van%20kwetsbare%20jongeren%20in%20Nederland%20(2017)%20(1).pdf).

- Menger, A., Krechtig, L., & Bosker, J. (2018). *Werken in gedwongen kader: Methodiek voor het forensisch sociaal werk* (4e ed.). Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Nederlands Centrum Jeugdgezondheid. (2016). *Richtlijn: Kinder mishandeling (2016)*. Opgehaald van Website van Nederlands Centrum Jeugdgezondheid: <https://www.ncj.nl/richtlijnen/alle-richtlijnen/richtlijn/?richtlijn=12&rlpag=819>.
- Nederlands Jeugdinstituut. (2015). *Straks werken in de jeugdhulp of jeugdbescherming? Wat betekenen de Jeugdwet en het nieuwe jeugdstelsel voor jou?* Den Haag: Vereniging Hogescholen.
- Nederlands Jeugdinstituut. (2021). *Wie doet wat?* Opgehaald van Website van Nederlands Jeugdinstituut: <https://www.nji.nl/nl/Kennis/Dossier/Jeugdbescherming/Jeugdbescherming-Wie-doet-wat>.
- NJI. (2018). *Kwetsbaar, 18 jaar en dan? Welke inspiratie en inzichten biedt het buitenland voor dit ingewikkelde vraagstuk?* Opgehaald van Website van NJI: <https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Publicatie-NJi/Quickscan-Kwetsbaar,-18-jaar-en-dan.pdf>.
- Ouden, N. d. (2020, 9 juli). *Marieke; een meisje van 17 op drift*. Opgehaald van Website van Jeugdbescherming west: jeugdbeschermingwest.nl/blog/marieke-een-meisje-van-17-op-drift/.
- Pauls, W. (2007). *'Führen oder Wachsenlassen' nach Theodor Litt. Pädagogik des beginnenden 20. Jahrhunderts*. München: Grin Verlag GmbH.
- Pouw, N. (2019, 18 maart). *Jongeren uit de jeugdhulp hoeven niet buitengesloten te worden*. Opgehaald van Website van Sociale Vraagstukken: <https://www.socialevraagstukken.nl/jongeren-uit-de-jeugdhulp-hoeven-niet-buitengesloten-te-wordsen/>.
- Regio Rivierenland. (2014, december). *Ik ga op reis en neem mee*. Opgehaald van Website van 16-27: <https://storage.googleapis.com/assets.16-27.nl/media/files/2019/07/Boekje%20Ondersteuning%20na%20JeugdzorgRegio%20Rivierenland%20dec%20201.pdf>.
- Richtlijnen Jeugdhulp. (z.d.). *Residentiële jeugdhulp*. Opgehaald van Website van Richtlijnen Jeugdhulp: <https://richtlijnenjeugdhulp.nl/residentiele-jeugdhulp/inleiding/>.
- Rijksoverheid. (z.d.). *18 jaar worden: Wat moet ik regelen?* Opgehaald van Website van Rijksoverheid: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/achttien-jaar-wordsen/vraag-en-antwoord/checklist-bij-18-jaar-wordsen>.
- Spitzer, M. (2019). *Eenzaamheid: de impact van sociaal isolement*. Amsterdam: Atlas Contact.
- Stevens, L. (2018). *Luc Stevens: 'Zorg ervoor dat een kind zichzelf als actor gaat zien'*. Opgehaald van Website van Stichting Nivoz: <https://nivoz.nl/nl/luc-stevens-zorg-ervoor-dat-een-kind-zichzelf-als-actor-gaat-zien>.
- Van Baars, F. J. J. (2020). *Prisma woordenboek Engels-Nederlands* (53e ed.). Amsterdam: Prisma.
- Van der Ploeg, J. D. (2005). *Behandeling van gedragsproblemen: Initiatieven en inzichten*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Van Hoof, L., & De Vries, M. (2014). *Als opvoeden niet vanzelf gaat: Orthopedagogiek in de praktijk*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.
- Van Ijzendoorn, M. H. (2008). *Opvoeding over de grens: Gehechtheid, trauma en veerkracht*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Van 't Veer, J., Wouters, E., Veeger, M., & Van der Lugt, R. (2020). *Ontwerpen voor zorg en welzijn*. Bussum: Coutinho.
- Westbroek, F. (2017, juni 26). *18-/18+ Jongeren die opgroeien vanuit jeugdzorg naar zelfstandigheid: De overgang van Jeugdwet naar de Wet Maatschappelijke Ondersteuning*. Utrecht, Nederland.
- Zimbardo, P. G., Johnson, R. L., & McCann, V. (2017). *Psychologie: Een inleiding* (8e ed.). Amsterdam: Pearson Benelux B.V.